

Prof. Dr. Berin Ergin

İSLAM FELSEFESİ

I) Giriş

II) Felsefe Nedir?

A) Din Felsefesi

B) Din Nedir?

III) İslam Felsefesi

A) İslam Felsefesinin Temeli Kur'an Nedir?

B) İslam Felsefesinin Tanımı

C) İslam Felsefesinin Oluşumu

a) Din Duygusunun İslam'a Göre Kaynağı

b) İslam Ne demek?

c) İslam'da Allah İnancı-Peygamber ve Melek İnancı

d) Kutsal Kitap İnancı

e) İslam'da Ahiret İnancı

f) Kader ve Kaza İnancı

g) İslam'da Ahlak Anlayışı

h) İslam'da Mesih Anlayışı

i) İslam'da İbadet Anlayışı

aa) Mabet ve İbadethane

bb) İbadet Uygulamaları

cc) Namaz

dd) Oruç

ee) Zekat

ff) Hac

D) İslam'da Yaratılış

E) İslam'da Devlet, Laiklik ve Demokrasi Anlayışı

IV) SONUÇ

İSLAM FELSEFESİ

I- Giriş

İslamiyet'in gerçekleştiği ortamda tek tanrılı iki din yaşam savaşı vermekteydi ve bu karmaşık dönemde çok özel nitelikleri ile diğer inanç sahiplerini de etkileyerek, uğruna savaşların ve mücadelelerin verildiği yeni bir sosyal kurum olarak, Arap toplumu içinde yeşermiş ve son din olarak kayıtlanmış İslam dininin, felsefesini açıklayabilmek, incelemesini yapmak ayrı bir maharet gerektirdiğini idrak etmiş biri olarak, ele geçirebildiğim ve anlaşılması mümkün olabilen kitaplardan anladığım kadarı aktarılmaya çalışılmıştır.

Aktarımlar İslam Felsefesi âlimi olarak veya aslında ulema olarak ün yapmış ve Kuran'ın tefsiri veya hadis ve sünnetlerin yorumunu yapanların cümlelerini alıp adlarından da bahsederek onların Kur'an ile ilgili yorumlarını aktarma şeklinde olmayacaktır.¹ Çünkü İslam felsefesi Kur'an ayetlerinin hadis² ve sünnetlerin³ aktarılması olarak betimlenemez.

Kur'an bir varlık olarak belirli konuların bilgilerin ve yanlış uygulanan inançla ilgili hususların topluma açıklanmasını sağlamak üzere elçiye tebliğ edilmiş, vahiy dediğimiz yol ile melekler vasıtası ile Hz. Muhammet'e bildirdiği şeklinde ifade edilmektedir. Bu konuyu nasıl tasavvur edersek edelim, bir vakıa olarak birçok bilginin olduğu ve yazıya dökülmüş bir kitap olarak, toplumu yönlendirmeye yönelik felsefesinin olması gerektiği açıktır. Objektif olarak, Kur'an varlığının yine maddileşmiş iman uygulamasında insanlara neyi sunduğunu Kur'an dan hareket ederek ve çağdaş araştırmacıların açıklamalarına itibar edilerek İslam Felsefesi konusunda bilgiler aktarılmasına çalışılacaktır.

İslam felsefesini açıklamaya veya nasıl açıklandığını veya açıklanıp açıklanamadığını, belirtmeden önce, çok kısa olarak FELSEFE ve DİN kavramları üzerinde durarak bir açılış yapmanın bazı taşları yerine koymak açısından yerinde olacağını düşünmekteyim.

¹ Bu ulemalar:Buhari, Taberani,Ebu Davut,Tirmizi, Nevevi, Müslim, İmamı Azam,Ebu Hanife, Cafer i Sadık, İmamı Şerif, gibiler olarak sayılabilir. Bu âlimler ile ilgili Hadisler hakkında yazdıklarını okumak sureti ile ne söylediklerini aktarmak mümkündür ve ne de açıklamalarının objektif olduğuna inanmak mümkündür. Bunların birçoğu Emevi Sultanlarının yardakçısı olarak İslam'ın amacını da çarpıtmış ve hatta tarihi vakıaları da çarpıtmışlardır.(Yaşar Nuri Öztürk, Lanetlenen Soy adlı kitabı tümü ile bu konuların açıklandığı bir eser olarak okunması tavsiye olunur.) Bir kısmı da Gezemi gibi İslamı bağınaz niteliklere sokmuş ve Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri dönemi itibari ile gerilemesine hizmet etmiştir.Bu eserlerin okunması ve anlaşılması ayrı bir büyük çalışmanın konusu olarak ancak din ile ilgilenenlerin araştırma yapacağı mahiyette olduğundan, bu âlimlerin eserlerinden naklen birkaç cümle ile İslam Felsefesi açıklanamazdı. Ayrıca Kur'an ve hadisleri kendi görüşleri olarak açıklamaları her birinin farklı farklı açıklamaları hangisinin esas alınması gerektiği konusunda tereddüt yaratacağından ve âlimlerin sözleri arasında kaybolmaktan korkarak, bu yönde bir çalışmadan imtina edilmiştir.

² Hadis Hz Muhammedin Müslümanlarca kabul edilmiş ve kural olarak kabul edilmiş sözleri açıklamaları olup, bunlar yaşadığı dönemde söylediği sözler olarak toplandığı yazıldığı iddia edilmekte ve İslam Dini ile uğraşanlarca değerlendirilerek yorumların yapıldığı kural kabul edilen sözleri ve açıklamalarıdır. Hadislerin kuran(dan sonra gelen ikinci dini kaynak olduğu söylenir. Ayetlerin izahını Müslümanların bu hadislerden anlayacağı kanaati vardır.

³ Sünnet konusunda fikir birliği yoktur. Hadisçiler İslamiyet'ten önce veya Hz Muhammedin Hira dağında 20 gün gece kalmasından önceki hayatı ve sonrası olmak üzere farklı bakış açıları vardır. Sünnet Hz Muhammedin tüm hayatını söylemini davranışlarını ahlakını içeren ve dinde farz ve vacip olmayan davranışları ifade ettiği şeklinde özetlemek mümkündür.

II- Felsefe Nedir?⁴

İnsanlık tarihi var olduğundan beri felsefe var olmuş ve kimi filozoflarca yapılmış tanımlara göre kısaca, felsefenin evreni doğayı, her tür toplumsal sorunları araştırarak çözüm arandığı, açıklama yapıldığı bir alan olarak bilimin uzantısı olduğu şeklinde tanımlar vardır.

Felsefenin bilime dayandığını açıklamanın, felsefeye sınır getirmek olduğu görüşünde olanlar olduğu gibi, değişik görüşlerde olanlar da vardır. Akıl ve bilim eksenini etrafında varlıkların mahiyetinin bilinip anlaşılması, incelenmesi, ilme uygun tanımlar yapılması, sebep sonuç üzerinde bir görüşe varılması, insanın kendini bilmesi tanınması, gerçeklerin niteliklerinin ve sebeplerinin bilinmesi ve öğrenilmesi, varlıkların bilinmesi, böylece insan ruhunun olgunlaşabileceği, şeklinde filozoflarca açıklamalar yapılmıştır.⁵

İnsan içinde yaşadığı toplumu bilmek ister, Bu öğrenme konusu, özne ve süje ile açıklanabilir. İnsanın öğrenmek istediği varlıklar evren, doğa felsefede nesne olarak betimlenmiştir. Nesne insan dışındaki her şeydir. Varlıklar ile ilgili her şey bilinebilir mi? İnsan etrafındaki her şeyi öğrenmek bilgi edinmek ister. Bu bilgi basit hayatta yaşamı sürdürmek için gereksinim duyulan gündelik bilgiler olduğu gibi, bunun dışında olan ve bilimsel bilgi adını verdiğimiz asıl önemli olan bilgi de vardır. İnsanı insan yapan, çevresi yaşadığı dünya ve tüm evren ile ilgili bilgiler ki bunun içine din olgusu ile ilgili bilgiler de girmektedir, bunların bilinmesi, araştırılması düşünülmesi fikir üretilmesi felsefenin konularını oluşturmaktadır.

Bilimsel bilgi ve felsefi bilgi hakkında açıklama yaparak din konusunu bir mertebeye oturtmak mümkün olabilir mi? Bilimsel bilgi, bilimsel yöntem ve araştırma ile ve belirli kuralları ve yasası olan usuller ile varlıkları, maddeleri, nesnelere ele alarak doğrulamının yapılması olan bilimsel bilgi tanımına din girecek midir? ⁶

Olayların bilim adamı dediğimiz kendisinden en doğru yanıtların alınacağı farz edilen ve farklı alanlarda kendine özgü metotları kullanan, eşya, varlık evren hakkında düşünme ve deneyleme sureti ile elde ettiği sonuçları aksi ispatlanıncaya kadar aktarma işlemini yapanların aktarımları, bilimsel bilgi olarak betimlenir. Bilim, dünyayı anlama ve doğru bilgiye ulaşmak için yapılan araştırma olarak ortaya çıkan sonuç veya bir ürün olduğundan, din bunun neresinde olacaktır?

Her bilimsel araştırma bilimsel bilgi elde edilmesini de mümkün kılmamaktadır. Bilgi araştırma yapanın düşüncelerini ve o konudaki değerlerin kişisel olarak düşünülmesi şeklinde geliştiğinde artık buna bilimsel bilgi değil, bilim felsefecisi olarak yapılan yorumlar

⁴ **Politzer Georges:** Felsefenin Başlangıç İlkeleri, 2012 İst. Çev. Hasan Erdem, s.32 vd46 vd.; **Mengüşoğlu Takiyyettin:** Felsefeye Giriş,2006, s.47 vd,151 vd, 253 vd, 288 vd; **Arslan Ahmet:** Felsefeye Giriş, Ankara 2002,s.13-21

⁵ **Taylan Necip:** Anahatları ile İslam Felsefesi: (<http://ilim2000.tripod.com/kitaplar/psiko-sosyal-metafizik>)

⁶ **Arslan İlhan:** Kur'an'ın Eleştirisi 1. İst.1999, s.136 vd. Özellikle Kur'an açısından bilimsel olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını Kur'an'ın emsalsiz ve eşsiz olarak gösterilmesinin ve bilim kaynağı olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını hadisçilerin açıklamalarının ayetlerde ifade edilenlerle uyummadığını ve atıf yapılan ayetlerin ilim yapmaya yararlı olmadığı ve akıl ile bağdaşmadığını ve batıl inanışlara yer verdiğini ve çağdaş bilim ile hiç uyummadığını açık bir dil ile belirtmiştir.

denmektedir. Ancak bilim felsefesi ve felsefe arasında kesin çizgiler ile bir ayırım ilk çağ felsefecileri bağlamında da yapılamamıştır. Çünkü onlar gerek doğa ve gerekse matematik, evren, din konularını ve tüm varlıkları, nesnelere kendi çalışmaları, düşünceleri, değerlendirmeleri ile karışık bir biçimde sunmuşlardır.⁷

Felsefe düşünme araştırma ve varsayımlar ekseninde zihinsel uygulamalı veya varlıklar maddeler nesnelere üzerinde yapılan araştırmalar olarak çeşitli konuların düşünülmesidir. Bu düşünme sürekli gelişme içinde olup durağan değildir. Dünyanın dış dünyanın insan zihni ile bilinebilmesi, din ve tanrı kavramının zihin ile bilinebilmesi, bilmenin insanda yarattığı mutluluk ve tatmin hissi yarattığı varsayımı bilimsel bilgi olarak değerlendirilemez. Bunlar ancak araştırma yapanların zihninin yarattığı varsayımlar olabilir.

Bilimsel bilgi objektiftir ve tüm toplumu ilgilendirir. Gelişmeye açıktır, zamanla da değişebilecektir. Daha ince detayların ve gerçeklerin bulunması ile mevcut değerlerin bölünmesi ve açığa çıkan değerler ile yeni bilimsel bilgiler oluşacaktır.

Bilimsel bilgi nesnedir. Başka deyişle maddidir ve varlıklar ile ilgilidir. Ancak felsefe varlık, madde olmayan insan aklının yarattığı birçok düşünce ile de ilgilenmektedir. Böyle olunca bilimsel bilgi ve felsefeyi aynı kefede tartmak özellikle din konusunda insanı doğru düşünmeye götürmeyecektir.

Sorunlara çözüm aramaya yönelik olarak bilim felsefenin önemi üzerinde durarak denebilir ki, konulara ve sorunlara tam anlamı ile felsefede yanıt verilebilmekte midir? Verilmiş midir? Değişkenliği ve zaman içinde gelişmesinin sürdüğü kabul edildiğine göre mutlak olarak betimlemek mümkün müdür? Elbette bu konunun tartışma konusu olduğu yadsınamaz. Özellikle din felsefesi bağlamında ortaya atılmış insan zihninde yaratılmış düşüncelerin mutlak olduğunu kabul etmek mümkün müdür?

Felsefenin temel konusunun evreni, doğayı ve insanı açıklamak olduğu şeklinde belirtmek yeterli midir sorusu ile karşılaşılmaktadır. Çünkü toplumu oluşturan insan gruplarının farklı olması kültür düzeylerinin, inançlarının, dâhil oldukları etnik grupların örf ve adetleri, yaşanan coğrafi konum itibarıyla düşünce yapısındaki farklılıklar, toplumlarda meydana gelen demografik değişiklikler, filozofların düşünce sistemi, bilgileri ve ortaya koydukları teorilerde de zaman ve mekân açısından farklılıklar olacaktır. Bu bağlamda felsefenin tam ve kesin bir tanımını vermek esasen zordur.

Felsefe bilgi çeşidi olarak, bilginin genişletilmesinin yapıldığı, problemlerin akıl yolu ile çözümlenebildiği, yapılmak istenenin gerçeğin aranması olduğu, ancak uygulanan metotların ve varılan sonuçların farklı olabileceği bir alan olarak da tanımlanabilir.

⁷ Arslan A: a.g.e.,s 57 vd.

Bütün bilimlerin⁸ bilgilerinin toplandığı felsefe çelişkili sonuçların da ortaya koyulabildiği bir alandır. Felsefe bilimlerin tasnifini de yaparak bilimler ile olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır.⁹

Felsefi bilgi ve bilimsel bilgi her ikisi de VAR OLAN bir ŞEYİN bir olgunun bilgisidir. Bilim felsefesi var olanın bilimsel analizinin yapıldığı alandır. Bilim felsefesi o nesne veya varlık, evren hakkında soru sorarak, analiz yaparak, bölme, ayırma, toplama araştırması ile incelenen konu hakkında çeşitli insan zihninin yaratıcılığının da eklenmesi ile görüşlerin ortaya atıldığı ve keşfedilen, yeni bir varlığın ortaya konduğu ve bu şekilde zengin bir birikim olarak ortaya çıkan bilgidir.

Bilimsel bilgi belirli yöntemler ve kurallar ile yapılan araştırma deneme yanılma sureti ile bulunan ve aksi ispat oluncaya kadar elde edilen bir varlık, bir nesne olarak bilimsel bilgi adını alır. Dinlerin bilimsel bir bilgi olarak kabul edilmesi bu tanım içinde mümkün değildir. Dinsel bilgi bilimsel bilgi olarak kabul edilemez.

Kutsal kitaplar insan ile ilgili bu dünyadaki varlık nedenini, yerini, geçmiş toplulukların hayatını, evrenin yapısını, nasıl meydana geldiğini, cisimlerin hareketlerini, tarihsel birçok açıklamayı, jeolojik, astronomik, biyolojik değerlendirmeleri içermektedir. Bu bilgilerin bilimsel bilgi ile çelişkileri vardır. Diğer inanç türleri açısından da bilimsellik kavramı ile dinlerin açıklanamayacağını belirtmek gerekir.

Hz. İsa'nın insanları diriltmesi, Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i ikiye bölmesi, Hz. Muhammedin Mescit'i Aksaya seyahati gibi birçok anlatım bilimsel değildir. En azından bu günkü bilimsel bilgi düzeyimiz açısından kabulü mümkün değildir.¹⁰

Felsefe ise var olan ile uğraşır dedik. Var olan nedir? Var olan öncelikle felsefenin uğraş alanına giren DOĞA dır. Doğa felsefenin önemli ilgi alanı olarak çeşitli kategorilere ayrılır.

Sonra İNSAN, felsefenin temel uğraş konusu olarak değişik yönleri ile felsefenin uğraş alanına girer. Felsefenin dil, sanat, etik, gibi konulardaki uğraşısı hep insan merkezli olarak gerçekleşir. İnsan odaklı olarak Devlet, Hukuk, Sosyoloji, Eğitim ve yaratılış ile evren ve buna bağlı inanç konuları felsefenin uğraş ve sorun çözme alanlarıdır.

Din felsefesinden bahsetmeden önce insan varlığı ile ilgilenen antropolojiden de kısaca söz edersek, Antropoloji insanın var olduğundan başlayarak tüm evrelerini, yaşamını, kültürünü, dilini, dini inançlarını, toplumdaki davranışlarını inceleyen bilim dalı olarak, birçok konunun anlaşılmasını sağlar. Felsefe yapısı itibariyle antropolojiktir. Felsefe tarihi, felsefi düşünme, felsefi eylem hep insan temellidir. İnsan düşünen, bilen, eylem yapan, yaşayan, düşüncesini söze dönüştüren varlık olarak, inancı, önyargısı, deneyimleri, alışkanlıkları kararları ve tercihleri vardır. İnsan kendi dışındaki var olanları da bilmek ister. İşte antropoloji temel disiplin olarak klasik anlamda var olanı kategorilere ayırarak

⁸ Felsefenin ilgilendiği alanlar olarak metafizik, mantık psikoloji, estetik, ahlak, etik, astronomi, matematik, tıp, kimya, fizik, coğrafya, tarih, botanik, zooloji, coğrafya, politika, gibi konular sayılabilir. Ancak giderek, felsefe daha dar alanlar ile ilgilenen müstakil bir disiplin halini almaktadır.

⁹ Özden Ömer H: İslam Felsefesi Tarihi, İst. 2017, s.18 vd

¹⁰ Arslan A: a.g.e.s., 224 vd.

inceler. İnsan gerçeğini dikkate alır. İnsan varlık bilgisi ile ilgilenir. İnsan türü ile insan nitelikleriyle, sosyal, kültürel yapısı ile toplumlar arasındaki farklılıklarla ve zaman içinde gelişmesini sürdüren insan ırkları ile ilgilenir. İnsanı bütün olarak ele aldığından dini inanışlar da inceleme konusundadır. Başka deyişle tüm toplumların uygarlığı, kültürü, dinini inceleyen, bilim olarak din bilim ile ve, felsefe sisteminin genel işleyişi ile ilgilenir.¹¹ İnsanı ve insan düşüncesinin ulaştığı alanları, insanın gelişmesindeki olayları varılan sonuçlara göre değerlendirir.

Antropoloji felsefenin ilgi alanı ile iç içedir. Esasen insanı inceleyen bilimler arasında fark yoktur. İnsan denen mahlûk sınır tanımayan, dur durak bilmeyen yapısı ile soru soran, bilimsel bilgiye ulaşan, akıllı, akılsız, ileri görüşlü, sıg görüşlü, bağınaz, çağdaş, bilginin yok olduğu yerde metafizik görüşlere uçan, hayal kuran, sanat dünyasında inanılmaz boyutlarda gezen, masalları yaratan, güçlü, güçsüz, hırslı, kindar, sevgi dolu, yardım sever, verici, çıkarıcı, insancıl, toleranslı, yalancı, iftiracı, korkak, ezik, cesur, ahlaklı - ahlaksız, inançlı, inançsız, kültürlü, kültürsüz, faziletli , faziletsiz gibi tüm nitelikleri taşıyabilen ve kendisini inceleyen, eleştiren, geliştiren, aklın gücüne nokta koymayan bir yapıda olarak, felsefenin temel konusudur ve antropolojinin de uğraş alanıdır.

İşte tanımlamaya çalıştığımız bu insanın düşüncesinde yaratılmış din, felsefenin önemli konularından biri olabilir mi?

Bilimin inceleme alanına girmeyen, fakat felsefenin sadece incelediği insan ile ilgili konular vardır. Bunlar kosmos ile ilgili olanlar ve vicdanlarda yerleşmiş inanç ile ilgili olanlar olarak din felsefesinin inceleme alanına girmektedir. Bilim ve felsefenin inceleme açısından ayrıldığı konu, bilimin deney ile incelenerek araştırılarak kanıtları ile sonucun ortaya konmasıdır. Aksi ispatlanana kadar da varılan bulgular geçerli olmaya devam eder.

Ancak akla ve bilime aykırı olan zihinde yaratılmış dini inancın giderek maddi âlemde tezahürünün de sorgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda insan aklında gerçekleşen din ile ilgili bilimsel deney yapılması mümkün olmadığından bilimsel felsefe ve din felsefesinin konularını birbirinden ayrı incelemek ve tutmak gerekmektedir.

Din, toplumlarda sosyolojik bir olgu olarak insanların ihtiyaç duyduğu bir duygu ve uygulamak istedikleri ritüeller olarak varlığını sürdürmektedir. Ulu bir varlığa görülmese bile inanç içinde olarak inanmak, insanları rahatlatan ve mutlu eden düşünsel ve vicdani temelli olan din ile bilimselliği yarıştırmak ve karıştırmak gereksiz bir uğraştır.

Ancak dini inanış akla mantığa ve bilgiye aykırı olmamalıdır. Din konusunda hikâye oluşturmak ve sonsuz insan muhayyilesi ile farklı bir öteki dünya oluşturmak veya mucizeleri abartmak, insan beyni üzerinde olumsuzluk yaratır. Bu tür akla ve mantığa gerçeklere aykırı ve kimsenin görmediği, kanıtı olmayan söylemler ile dini etki yaratmak veya baskı nedeni yapmak, giderek toplumlarda ve insan beyninde din ile ilgili olumlu olguların silinmesine ve din uygulamasına son verebilir. Bunun tezahürü de Deizmin¹² parlaması ile ifade edilebilir.

¹¹ Çotuksöken Betül: Antropoloji İst. 2018,s. 38 vd.; Bozkurt Güvenç: İnsan ve Kültür, Ankara 1972, s 112 vd.

¹² Deizmin kısa anlatımında belirtmek gerekir ki, kavram olarak tanrı anlatımındaki DEUS ile Grekçe deki tanrı kavramı THEOS veya THEİZM sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş bir kavramdır. Türkçe çevirisi olarak AHHALKÇILIK diye açıklanmaktadır. Bu ki kelimenin ikisi de farklı anlamları ifade etmektedir. Deizm dine eleştiri getirenlerce kullanılmakta olup, THEİZM ise dine olumlu yaklaşanlar tarafından tercih edilmektedir. Deist inanışta

Açıklayalım ki, Deizm, aslında Tanrı'nın varlığının kabul edilmesi ile birlikte, Tanrının evrene müdahalesinin olmadığı vahiy, mucize ve peygamberlik gibi dinî kurumların zorunlu olmadığını savunan bir düşünce akımı sonunda oluşmuştur.¹³ Bu yaklaşımda insan, hakikate ulaşmak için doğa yasaları ve akıl yoluyla bilgi edinmeyi, din ise kurumsal yapıdan ziyade doğal bir inanç düzleminde değerlendirilmektedir. Özellikle Aydınlanma Çağın düşünce sistemi içinde sistemleşen deizm, vahye dayalı dinlerden bu yönüyle ayrılır.

Dini bilgi ve seziler, sezgi ve düşünme yolu ile ulaşılabilen bilgi olarak (gnosis- ruhani bilgi) insanı yanılgıya sürükler. Bu nedenle bu tür bilgilerin bilimsel açıdan sorgulanması ile nasıl bir sonuç elde edilmesi amaçlanmaktadır? Batının epistemoloji¹⁴ terimi ile ifade ettiği bilgi problemi devreye girerek, insanın zihinde yarattığı bilgilerin doğruluk ve yanlışlıklarını inceleyerek, zihnin yanılgılarını veya zihnin üretkenliğinin kaynağının bulunması geleceğe ışık tutabilir mi? Özellikle de acaba insanın var olduğu ilk çağlardan itibaren dini nitelikteki oluşumların, kurumların ve bilgilerin kaynağının doğru ve gerçek olarak anlaşılması mümkün olabilir mi? Günümüz açısından örneğin, günümüzde halen en son din olmasına rağmen ve MS gelişmiş bir din olarak İslam dini açısından Hz. Muhammed'in vahiy konusunun kaynağının bilimsel metotlar ile saptanmasının mümkün olup olamayacağını araştırılması bir sonuç vermiş midir? Yanıt elbette hayır olacaktır.

Bilgide iki unsur vardır biri süje (bilen) diğeri objedir (bilinen). Bilgi bu ikisi arasındaki ilgi, iletişimidir. Bilgide araştırılan husus kaynağının ne olduğu, sınırları, değeri, doğruluk derecesi gibi konulardır.¹⁵ İnsanların bilgiye mistik felsefe bağlamında ulaşması üç grupta incelenmektedir.

Gnosis kavramı¹⁶ (genel anlamda sezgi ve düşünce ile üretilen bilgiyi ifade etmek için değil, belirli tarihsel bağlamda, ezoterik ve kurtarıcı nitelik atfedilen özel bir bilgi anlayışını tanımlamak için kullanılır. Aşırı dindar ve muhafazakâr yaşam tarzı benimseyen

tanrıya inanmak söz konusu olup ancak dine inanmayanların düşünce yapısıdır. Theizm ise hem tanrı hep dine inananların zihniyetini ifade eder. Deist akım Hristiyanlığın akla aykırı ve hurafe oldukları düşünülen unsurlardan arındırılması yolunda bir dini eleştiri hareket olarak nitelenebilir. (Öztürk Yaşar Nuri: Din Maskeli Allah Düşmanlığı ŞİRK ve Şirke Tepkinin Felsefeleşmesi DEİZİM, İstanbul 2013, s. 445 vd.,476 vd.)

¹³ Gay Peter: The Enlightenment: An Interpretation, New York, 1966, s. 45-52. ;Locke John: The Reasonableness of Christianity, London, 1695, s. 1-10.; Voltaire: Philosophical Dictionary, London, 1764, ilgili maddeler.

¹⁴ Epistemoloji, bilgi felsefesi olup, felsefenin en temel disiplini. Bilgiyi sorgular, bilginin nasıl oluştuğunu araştırır, kaynağını gerçekleştirdiğini, doğru olup olmadığını araştırır. İnsanın neyi bilip neyi bilemeyeceğini araştırarak bilginin gerçekliğinin bulunması için araştırmalar yaparak çalışır.

¹⁵ Gareviyan Muhsin: İslam Felsefesine Giriş, İst.2013, s.60 vd açıklamalara bkz.: Özden Ö: a.g.e., s. 19 vd.

¹⁶ Gnostizm ile ilgili de açıklamada bulunarak inançları tavsif etmekte yarar vardır. (Corbin Henry: History of Islamic Philosophy, London 1993, s.,23-33.; Rudolph Kurt: Gnosis The Nature and History of Gnosticism, Edinbourg 1987, s.321 vd) Gnostizm bir tek idinin içinde doğmuş kapalı bir inanç sistemi değildir. Çıktığı coğrafya MS ilk dönemlerde Doğu Akdeniz'dir. Gnostizmin gerek Helenistik felsefeden ve gerekse Hristiyanlıktan etkilenerek ortaya çıkmış bir düşünce akımı olarak belirlenebilir. Bu düşünce sisteminde savunulan görüş dünyanın kötü olduğu, insan özünün ilahi bir kaynaktan geldiği ve kurtuluşun ancak gnostik özel ve ezoterik bir bilgi ile mümkün olduğu açıklanır. Tarihsel açıdan tek bir düşünce sistemi içinde oluşmamışsa da Valentinus gibi erken dönem düşünürleri bu sistemin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Gnostizm daha katı bir inanç sistemi gerçekleşmesi değil, bilgi ve kurtuluş üzerinde odaklanan alternatif bir metafizik kurgu ortaya konmuştur. Ancak bu düşünce sistemi tüm dinlerin içinde gerçekleşmiş bir inanç türü değildir. Daha ziyade entelektüel ve yorumlayıcı bir düşünce sistemi olarak değerlendirilebilir. İslam inancı açısından gnostik düşünce sistemi söz konusu değildir. Çünkü, gnostik düşünce sisteminde maddi alemin kötü olması, kurtuluşun sadece seçilmişlere mahsus gizli bilgiye bağlanmış olması ile İslami düşünce sistemindeki bütüncül varlık anlayışı ile bağdaşmamaktadır.

toplulukların inanç düşüncesi gnostik düşünceden tamamen farklıdır. Zira muhafazakâr dindarlıkta dünyadan kopuş söz konusu değildir, dünyadaki yaşam muhafazakâr inançta değerlidir.¹⁷

Mathesis (kesin bilgi olan matematiksel açıdan bilimin öğrenilmesi) ve

Pathesis (ıstırap çekerek bilgi öğrenme) olarak ayrıştırılmıştır.

Bu yöntemlerden deneysel olmayan ve sezgilerin baskın olduğu ve bir sonuca varmanın ıstırap çekmekten geçtiği, ancak bu yolla insanın bilgi sahibi olacağı varsayımı dini düşünceye hizmet etmektedir.

A) Din Felsefesi

Din alanı çok tartışmaların olduğu bir alan olarak felsefi açıdan birçok teorinin gerçekleştiği alandır. Bilimin gelişmediği zamanlarda dinsel teoriler ile insan açıklanmaya çalışılmıştır. Dini otoritelerin açıklamaları ile insanlar yönetilmeye alıştırılmış ve iman etmeye zorlanmışlardır. Din felsefesi her konunun din ile açıklanması yöntemini teolojik yöntem olarak uzun yıllar sürdürmüştür.

Açıklamak gerekir ki, genel olarak dinler herhangi bir dine yönelen insanların bilgili olmasını istemezler. Din ile ilgili bilgi o dini tanıtmaya görevini görenlerin vermek istediği kadar olmalıdır. İslam açısından ruhban sınıfı olmadığı iddia edilse de giderek İslam dini açısından da adına ruhban kişi denmese de din görevlileri olarak kamuda görev yapanların ve toplumda İslam Dini uzmanları olarak geçinenler kendi açıkladıkları bilgilerin İslam inancında olanlar tarafından inanılması ve sundukları bilgilere göre iman edilmesini istenmektedirler. Din onların hegemonyasındadır. Zaten istenen bilmek değil sunulan bilgilerin doğru ve mantıksal olup olmadığı araştırılmadan, nasıl ve kim tarafından türetildiği incelenmeden kabul edilerek uygulanmasıdır.

Doğru ve akılcı olanı bilmek, iman etmek ve inanmak açısından önemli olsa idi o zaman iman edilen şey, bilinmesi yapısal olarak mümkün olan olurdu ve o zaman dine de gerek kalmazdı. Çünkü din, bilinen ve bilinmesi mümkün olan olurdu zaten. Ashında dinin ne olduğunu belirlemek çok zordur. Din insanın kültürel etkinlik alanları içinde tanımlanması ve belirlenmesi en zor olandır. Zira tarih boyunca birçok din ortaya çıkmış ve birbirlerinden çok farklı ve hatta birbirlerine zıt olarak gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Din sosyologları tarihçileri, birbirinden çok farklı öğeler saptamışlar ve bu nedenle din üzerinde felsefi düşünmek isteyen felsefeciler dini bir kaideye oturtamamışlardır. Genelde dinler tanrı veya tanrılar kavramı ile açıklanmaya çalışılır ancak her dinde semavi dinlerdeki anlamda tanrı kavramı da yoktur. İlkel din olarak tanımlanan dinlerde totemlerin varlığı insanların, anlamlı olmayan şeylere iman ettikleri ve bunu dini inanç çerçevesinde uygulamalarının batıl inanç olduğu yorumları vardır. Oysa insan zihninde gelişen ve inanç için zihnin yarattığı her şey kutsal olarak kabul edilmek gerekir. İnsana uygun ve insan varlığı için geçerli olan, zihnin yarattığı varlıklara inanmak ile din dediğimiz inanç doğduğuna göre, inancın ritüele dönüştüğü yerde her uygulama dini inanç olarak kabul edilmelidir. İşte bilinmeyene ulaşmak ve inanmak konusu din felsefesinin uğraş konusudur.

¹⁷ Durkheim Emile: The Elementary Form of Religious Life, London, 1912, s. 52 vd.

Din felsefesi, felsefe kurumuna geç girmekle beraber felsefi eleştiriler ile, insan aklında yaratılan inanç konusunu akılsal inceleme konusu yapmıştır. Din felsefesi ilkel dinlerden gelişmiş dinlere , tek tanrılı dinlere kadar hepsi ile ilgilenmekte ve dini inanış kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kutsallık, ibadet etmek, ayin, dua, yasaklar, mucizeler, vahiyler, peygamberler ile ilgili mucizeler aynı olgunun etrafında çeşitli şekillerde insanların etkilenmesi ve iman etmesi için kullanılan metotlardır. Din kendini gelişmiş inançlar, davranışlar, tavırlar ve duygular ile belli eder. Evren ve insan, evreni yöneten güç veya güçler, insanın evrendeki yeri hakkında yapılan açıklamalar zihinde gelişmiş bir düşünceyi gösterir.

Din, insan ve evren hakkında bilgi veren bir sistem olarak, insan zihninde geliştiğinden bunu metafizik olarak belirlemek doğrudur. Bu bilgi sıradan bir bilgi değildir. Tanrı, evren ve insanın özü, insanın kaderi, tanrı ile insan arasındaki ilişkiler bilimsel bilgiler olarak kabul edilemediği için metafizik olarak algılamak gerekir.

Ancak din sadece metafizik bilgi olarak ta değerlendirilemez. Çünkü dinler insanlara yoğun dini bilgilerle dünyada yaşama tarzı da sunarlar. Hatta dini otoriteler sundukları yöntemlere inananların zorunlu olarak uymasını da emreder.¹⁸

Din felsefesinde, adına Allah veya Tanrı denilen yüksek varlık ile nasıl ilişki kurulacağı, insanlardan ne talep ettiği, toplumdaki uyumsuzluklar hakkında ne teklifte bulunduğu, insanı kurtarmak için ne tür çareler ileri sürdüğü, değerlendirilen konular arasındadır.

Din felsefesi olarak açıklanan birçok konunun aslında teoloji olarak yapılan açıklamalar olduğunu da görmekteyiz.

Din felsefesi, dinsel olayı, dinsel davranışları, dinler tarihi, din sosyolojisi gibi bilim dallarını da içine alan bir inceleme ile, akademik, eleştirisel ve entelektüel bir faaliyet olarak, teolojiden tamamen ayrıdır. Çünkü din felsefesi dini veya dinleri meşrulaştırma çabası içinde inceleme yapmaz.

Teolojik açıdan konuya baktığımızda bilimsel disiplin içinde olmayarak, dini pratiklerin doğru olduğunu kabul ve savunma içinde olan ve hangi din savunuluyorsa onun diğerlerinden üstün nitelikleri olduğunu kabul ile üstün olmaya ve ona inandırmaya gayret edilir. Teolojide amaç savunulan dinin uygulanmasını mutlaka sağlamaktır.

Kutsal kitapları dini uygulamak ve inancın sürekliliğini gerçekleştirmek için dinsel bilgilere ihtiyaç nedeni ile korumak gerektiği kabul görmüştür. Din kitaplarında yazılı olanların büyük bir kısmının mecazi nitelikte olduğu özellikle İslam dini açısından ezoterik niteliğin oldukça fazla olduğu ve yorumcuların ulemanın ebced hesabı ile ayetlere açıklamalar getirdikleri Kur'an ile ilgili diğer açıklanması gereken konudur. Dini kitaplar ahlak ve ibret kitapları olarak insanlara yol göstermekte olup, kitaplar ile ilgili din ve bilimsel bilgi çatışmasına girmemek gerektiğini birçok filozof belirtmiştir.

¹⁸ Erslan A: a.g.e.,s. 220 ve dv.

B)Din Nedir?¹⁹

Din felsefesini tanımlarken felsefenin uğraş konusu olan din nedir diye filozofların tanımları üzerinde de durmak gerekir. Ancak hemen belirtelim ki, bunun tanımını yapmak son derece zordur. Tarihsel açıdan yapılmış birtakım açıklamalar dini tanımlamakta mıdır? Birbirine zıt birçok tanım olması tanım yapmaya engel midir? Tüm dinlerde ortak noktayı bulup ona göre din tanımını yapılabilir mi? Felsefeciler bu konuda farklı ve birbirine zıt açıklamalar ile fikir yürütmüş olmaları, dinin nesnel varlık olmamasından kaynaklanan nedenlerden midir? Tüm bu konulara yanıt vermek hiç de kolay değildir. Asırlardır filozofların, teologların üzerinde fikir yürüttüğü konular olarak fikir üretmenin sonu gelememiştir.

Genel bir açıklama da Allah kavramının merkeze oturtularak, dini doğaüstü bir varlığa inanmaya odaklama şeklindedir. Din sosyolojisi açısından tartışılan şekli ile din tanımını batılı din bilimcileri tarafından Özsel, varlığa ait asli (substantive- essentialist) ve İşlevsel (functional) olarak iki kategoride incelenmiştir. Durkheim dinin ne işe yaradığı konusunu, Weber ise özsel, asli niteliği ile ilgili tanım yaparak açıklamalarda bulunmuşlardır.²⁰

Özsel (insan varlığı ile ilgili asli) açıklamalar dinin içeriği ile ilgilenen tanımlardır. Din, bireyin duyuları ile tecrübe edilebilecek deneyimlenebilecek nitelikte değildir. Zihinde yaratılan ve sonra idrak edilen olağanüstü fenomen olan bir inanca dayandığı belirtilmiştir.²¹

Kutsal bir aşk, ilahi ve tabiatüstü içeriği ile ilgili tanımda, dinin insanın özü ile ilgili olup Tanrıya, manevi güçlere kutsala yapılan iman olarak betimlenmiştir. Bu fenomene inananların ve bununla yaşayanların dini inancı olduğu için dindardırlar, başka deyişle inandıkları ve ritüellerini yerine getirdikleri dinleri vardır. Böyle bir fenomene inanmayanların ise dini yoktur.

Bu görüşe göre tanım çok dardır, çünkü din insanın kendi dünyasını anlama arzu ve çabası olarak kabul edilmiştir. Dinin toplumlarda ve insandaki sosyal ve psikolojik açıdan önemi ile ilgili hususlar yadsınmış olup dar bir tanım olduğu eleştirisi de yapılmıştır. Bu değerlendirmede dinin insanı tek başına ele aldığı, oysa dinin insanlara sirayet eden ve birbirlerini etkilemesi ile nesnelleştiği, giderek insanları kuşattığı ve somut hale gelerek toplumu etkilediği belirtilir.

Daha açık ifade edersek, zihinde gelişen iman, nesnel bir olgu haline gelerek sosyal açıdan insanları etkilemektedir. Esasen dış dünyada somutlaşmayan nesnel hale gelmeyen dinin veya inanışın toplum üzerinde etkisinin olmayacağı da açıktır. Din içsel açılım ile insanların davranışlarını etkileyen bir güç halinde ortaya çıkmaktadır. Dini inanışlar hapsedilmiş madde gibi olmayan ve dışa yansıyan ve etkileyen nesnelleşmiş olgulardır.

¹⁹ Gareviyan M: a.g.e.,s 60 vd. da yapılmış açıklamalar; Özden Ö: a.g.e., s. 19.

²⁰ Kurt Abdurrahman: Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu, T.C.Uludağ Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi cilt 17. Sayı,2,2008 s.73-93

²¹ İbid.

Sonuç olarak zihinde yaratılan ve insan ile Tanrı arasında olan düşüncedeki iman, tüm dinler açısından iç ilişki olarak kalmayarak dış dünyaya inanış, davranış, duygu, kültür, örf ve âdet olarak gerek maddileşmiş nitelikte ve gerekse uhrevi düşüncede yansıyan bir fenomendir.

Bu bağlamda dini açıdan toplumda gelişmiş ve yerleşmiş davranışların sosyo – ekonomik olarak toplum hayatındaki etkileri de yadsınmaz niteliktedir.

Dini inanış subjektif bireysellikten çıkıp eylemlenerek çeşitli ritüellerin katılımı ile objektif sosyal bir karakter almakta ve toplumları etkilemektedir. Dini inanış, zihnin yarattığı olgu olarak sosyal hayatın içinde ilahileşerek sürdürülen ve toplum için yararlı, insanların hayatında motivasyon sağlayan bir olgu olarak, halen incelenmesi tamamlanabilmiş ve çözülebilmüş değildir. Ancak şurası kesidir ki, dini inanç eyleme dönüşmekle fenomen olarak sosyal hayatta oynadığı rol nedeni ile sosyolojik olarak toplumdan çıkarılması artık hiç bir şekilde mümkün değildir. Belki farklı şekillere ve modellere ulaşılabilir ancak bugün için toplumlardan din ve inanç faktörünün çekilmesi mümkün değildir.

İşlevsel açıdan dinin tanımlanmasında belirtilen hususlar, dinin fertlere ve topluma yarar sağladığı yönündedir. Örneğin dinin hayata anlam verdiği, insana ve topluma hangi konularda neler yapması ve yapmaması gerektiğini açıkladığı bu nedenle gerekli olduğu açıklanır. İçinde ilahi olanı barındıran din, fert ve topluma yarar sağladığı için insanlar bu maddileşen olguya bağlanmaktadır. Din insan ve toplum için rehber olduğu ve toplumdaki ilişkileri düzenleyici olduğu sürece faydalıdır. Gerek özel ve gerekse işlevsel açıdan yapılan tanımların birbirini tamamlamadığı açıklanmıştır. Bu nedenle birleştirici tanımlar üzerinde çalışılmaktadır.

Monothetic tek yönlü olan tanımları politetik, çok yönlü tanımlar ile birleştirme çalışmaları yapılmaktadır. Ancak dini inançlar, inananları birleştirdiği sürede yararlı olduğu gibi aynı inanca sahip olmayanlar açısından da karşı karşıya getirmesi nedeni ile toplumsal zararı vardır. Dinlerin toplumlar arasında düşmanlıkları yarattığı inkâr edilecek bir durum değildir. Bu bağlamda dinlerin insanlara ulvi düşünce yansıtması bağlamındaki niteliğinin savaflara neden olması karşısında, insanlar arasında düşmanlık gerçekleştirilmesi zararlı niteliği olarak ortaya çıkmaktadır. Çağdaş din tanımlayıcıları birçok nedenden dolayı kesin boyutlu bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır. Bu konunun incelenmesini, tarihçilere ve felsefecilere bırakmışlardır.²²

Ancak belirtelim ki, tüm dinlerde semavi dinlerdeki anlayışa uygun bir Tanrı kavramı yoktur. İkel dinlerde, totemizm, animizm ve Hindu dininde, Budizm’de olduğu gibi veya diğer çok tanrılı dinlerde de Allah/Tanrı ya verilen anlama göre uygun olabilen genel bir tanrı kavramı yoktur. Esasen bu dinler veya inanışlarda uygulamalar farklıdır. Vahiy kavramı bu dinlerde olmadığı için Tanrı kavramını genel tanım içine sokmak mümkün değildir. Bu dinlerde Tanrı maddi olarak şekillenmiştir.

²² İbid.

Allah/Tanrı kavramının dinlere göre farklı olduğu gözetilerek genel olarak semavi dinler bağlamında dinin insan ve evren hakkında bilgi veren bir sistem olduğunu ancak bu bilginin bilimsel bilgiden farklı olduğunu ve metafizik bilgi olarak adlandırmak gerektiği belirtilebilir.²³ Fakat, sadece metafizik bilgiler olarak dini düşünemeyiz. Çünkü her ne kadar, Tanrı evren, evrenin kaynağı, insanın özü ve kaderi, Tanrı ve insan arasındaki ilişkiler bilimsel olmayan nitelikte ise de, insana bu bilgiler ışığında yaşaması, yapması ve yapmaması gereken hususlar ile ilgili dini nitelikte tekliflerde bulunulduğu kitaplardaki yorumlardır.

Hatta birçok din açısından emir niteliğinde talepler de vardır. Başka deyişle dini bilgiler diye tanımladığımız bilgilere uygun yaşam ve eylemlerde bulunma, inananlardan istenmektedir. En başta ahlak sistemi olarak oluşmuş bilim dahnının kökeninde de bu dini teklifler vardır. Esasen bazı filozoflar dinin bir ahlak sistemi olduğu şeklinde yorumlarda bulunmaktadırlar. Spinoza, dini doğru ahlaka indirgeyen görüşün sahibidir.

Dinlerin icraatı ile ilgilenenler dini bilgi ve ritüellerin insanlar tarafından özel bir ruh hali içinde öğrenilmesini isterler. Çünkü bunun sebebi özel bir ruh hali içinde olduğunda bilimsel olmayanın düşüncede ve vicdanlarda oluşan duygunun gelişmesi için özel ritüel olması gerekmektedir.

Bunun bir diğer anlamı dini inanışa sahip olacak insan aslında dini bilgilere sahip değildir. Esasen sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde toplumlarda din uygulamasını gerçekleştirenler, insanların kendi başlarına dini bilgileri öğrenmelerini istemezler. Doğuştan bu bilgilere sahip olarak yeryüzüne gelmemiş olan insan, dini bilgileri ancak başkalarının kendisine yol göstermesi ile öğreneceğine inandırılır. Böylece RUHBAN sınıf oluşturulmaktadır. Ruhban sınıf oluşturulması da aslında ekonomik sistemin bir parçasıdır.

²³ Ibid., s. 220 vd. ;Fizik ötesi anlamına gelen METAFİZİK, aslında Aristotelesin bazı kitaplarının adı olarak belirlenmiştir. Bu kitaplarda felsefi sorgulamada fizik ile ilgili olarak açıklama yapılamayan konular metafizik olarak betimlenmiştir. Evren ve bilim ile ilgili olarak varlık varoluşçuluk, evren uzay zaman, tanrı gibi kavramlar ile ilgili olarak açıklamaların temelinde elle tutulan ve bilimsel boyutta açıklama yapılması imkânı elde edilmediği gibi metafizik kavramı içinde dinlerin incelenmesi gereği hasıl olmuştur. Felsefenin bir dalı olarak, din felsefesi bu bölümde incelenmektedir. Metafizik durağan bir felsefe olarak varlık ile ilgili incelemelerdir. Metafizikğin karşıt felsefesi diyalektiktir. Diyalektikte her şey değişir durağan değildir. Metafizik ile ilgili olumlu ve olumsuz fikirler ileri sürülmüştür. Metafizikğin boş ve anlamsız alan olduğu veya felsefe içinde en baş köşede olduğu da açıklamalar arasındadır.

Metafizik ilk başlarda fizik üstü bilgiler bağlamında düşünce ile ilgili iken daha sonraları ruhçuluk ile kaynaştırılarak, gerici bir dünya görüşü içinde düşünce sistemine doğru kaymıştır. Metafizik, düşünce, “Bir şey hiçbir zaman başka şey olamaz. Hiçbir bilimsel yasa nesnel koşulların etkisi ile değişmez. Bir yasa ya vardır ya da yoktur: eğer var ise, sonsuza dek hiç değişmeksizin varlığını ve geçerliliğini sürdürecektir”

Maddi dünya ile duyular ve düşünce yolu ile gelişen dünya algılaması farklı düşünceleri beraberinde getirerek, metafizikğin özellikle de Hristiyanlığın gelişmesi ile dinsel etki alanında kullanılan felsefe olarak önem kazanmıştır. Metafizikğin alanına Tanrı kavramının girmesi ve bunu ispat için çeşitli düşünceler üretilmesi dinin metafizikğin ana konusu olmasını mümkün kılmıştır. Orta çağda Hristiyanlığın tamamen kilisenin elinde olması tek gerçeğin dinsel doğmalar olduğu düşüncesi yıllarca halkın üzerindeki egemenliğin temeli olmuştur.

Metafizik görüşlerin bilimsel temelden yoksun olduğu görüşünü benimseyerek dinlerin metafizik felsefe ile açıklanma konusunu kesin bilgi olarak kabul etmemek yerinde olacaktır. Her ne kadar dinin metafizik kavramı ile açıklaması yapılmakta ise de bunu mutlak olarak kabul etmemek ve gelişimlere açık olmak doğru olabilir. Bkz;

Yıldırım Ömer: Felsefe Ders Kitabı (internet); **Ayfer Murat Özgen:** Ansiklopedik Mason Sözlüğü,2008 İst. s. 617

Bunun en doğru yol olduğu, birçok Devlet sisteminde politika olarak düşünülen ruhban sınıfı, eğitim sisteminin içine din bilgisi konulması şeklinde uygulamalar ile bu görüş sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece genel olarak dini uygulamaların din ile uğraşanlarca öğretilmesi gerektiği en doğru yol olarak topluma özümsetilmektedir.

Bu uygulamanın dozunda ve laik eğitim sistemlerini etkilemeyecek nitelikte olarak gerçekleştirilebilmesi aslında çok zordur. Din eğitimi konusu masum niteliğini çok çabuk kaybedebilecek nitelikte olarak, özellikle de genç ve henüz din ve din felsefesini özümsememiş beyinlerin çarpıtılmasına neden olabilecek boyut kazanması son derece kolaydır. Din konusunda zorunlu eğitim insan özgürlüklerine de aykırıdır. Dinin zorla ve eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak gerçekleştirilmesi sadece insan beyni üzerinde olumsuzluklar yaratılmasına neden olmayıp, farklı misyonların devreye girmesi ile toplumun bölünmesine ve parçalanmasına varan sonuçları da birlikte getirebilecek bir mecradır. Din toplumların ayırıştırılmasını en kolay ve çabuk şekilde gerçekleştirebilen bur olgudur.

İnanma nedir? İnanç ve iman ile din kurumuna inanılır. İnanma bilgi olmaksızın veya kesin bilgi olmadığı halde bir konu hakkında tahmin etme şeklinde olabilir veya bu tahminlere doğru oldukları kanaatine varılarak veya hiçbir kanaat olmaksızın inanılabilir.

Var olup olmadığı, doğruluğu, varlığı veya yokluğu tartışılmadan inanmak, iman eyleminde akıl ve mantığı kullanmadan, sunulana iman etmek, dini uygulamak isteyenlerin yarattıkları sistemdir. Dini yorumlayan ve uygulamasını insanlara bildirmek ile kendilerini görevli görenler için, dini bilmek diye genel bir tasarım söz konusu değildir ve olamaz, dini nasıl bilmek diye bir tasarım vardır. Çünkü insandan insana ve/veya toplumdan topluma bölgelere göre, inanma ve iman etme olgusu değişkendir.

O nedenle neye ve nasıl inandığımız önemlidir. Bu inanılanın maddileşmiş din uygulamasına inanma olabileceği gibi, zihnin yarattığı bir tasarıma da inanma olabilecektir.

Dinlerde genel olan inanç, imanın tapınılarak, ayin ve merasim yaparak eyleme dönüştürülmesidir. Bu eylemler insanın inancını ifade etme yöntemleridir. İncanın dışı vurumudur.

Din tanımında, içinde mutlaka Allah/Tanrı kavramı vardır. Ancak bu kavram da kesin çizgiler ile açıklanamaz. Çünkü Hıristiyanlıkta Tanrı anlayışı majistiralar ve yol göstericiler tarafından tanımlanmıştır. İslam anlayışında Allah dogma olarak tanımlanmaz, ilahi ve manevi boyutta betimlenir. Dinin tanımını vermek te bu nedenle çok zordur.

Kısaca, din, insan ve evren hakkında bilgi vermeye odaklı olup sosyolojik bir olgudur diyebiliriz. Nasıl ki Tanrı kavramının açıklaması için kadim çağlardan itibaren bazen madde olarak yaratılmış bazen düşünce içinde bazen göksel nitelikte olmak üzere Allah/Tanrı kavramı açıklanmışsa ve geleceğin Tanrısı için de nasıl bir tasavvur olduğunu bilmemekteyse, aynı şekilde din kavramını da bir kaideye oturtmak mümkün görünmemektedir.

Ancak özetle; Dinden bahsederken, insan ve evren hakkında düşünce ile üretilmiş bilgi veren bir sistemden bahsediyoruz. Bu bilgi sıradan bir bilgi değildir. Metafizik bilgi

olarak nitelemek doğru olabilecektir.²⁴ Zira bu bilgi bilimsel olmayan Allah/Tanrı evren, evrenin kaynağı, insanın özü, kaderi, insan ve Tanrı arasındaki ilişki gibi konularda bilgi veren bir sistemdir. Fakat dini sadece metafizik olarak algılanmamak gerekir.²⁵ Deneysel bilgi karşısı olan metafizik alana, dinin sosyolojik niteliği bağlamında yaklaştığımızda, insanların yaşamını etkileyen bir sistem haline gelmesi sebebiyle, zihin ve vicdan alanından çıkararak maddileşmesi olgusu karşısında toplumdaki etkilerini de değerlendirerek, kesin kurallar ile nitelik vermenin doğru olmayabileceği de düşünülebilir.

İnananlar kendilerine sunulan bilgileri kayıtsız şartsız kabul ile ritüellere uyarak ve bu uygulamayı alışkanlık haline getirmeleri ile, dini kuralların uygulanması örf, adet ve toplum kuralı haline gelmektedir. Bu nedenle birçok düşünür, dinin bir ahlak sistemi olduğunu da açıklamaktadır. Toplumda bir nebze ahlak felsefesi hakkında bir iki cümle duymuş birçok kişi bu nedenle ahlak felsefesinin kaynağının din olduğunu açıkça iddia edebilmektedir. Ancak ahlak, felsefe olarak dinden etkilenmiş olsa bile, toplumlarda neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ve bunları inceleyen felsefe dalıdır. Başka deyişle ahlak bir eylem değildir. Ahlak insanların uymayı ya kabul ettikleri veya etmedikleri hususların toplumda kabul görmüş kuralların incelemesini yapan felsefenin adıdır. Bu nedenle din tanımı gerek metafizik içinde ve gerekse ahlak felsefesi içinde sosyolojik olarak incelenen ve maddi âleme intibakı yapılmış sosyal bir olgu haline gelmiş sistemdir. Başka deyişle maddesel olarak zihinden ve vicdandan çıkararak eylem haline gelmiştir. Eylem hali ibadet şekilleri olduğu kadar yaşam biçimi ve insan ilişkilerini etkileyen ve sosyal yapıda kural haline getirilen unsurlar olarak gerçekleşmektedir. Buna örnek olarak, giyim, kuşam, insan ilişkilerindeki davranışlar, yemek kültüründe, dini kural uygulamalarında, örf ve adette değişiklik hep dini açıdan maddileşen kurallardır. Yasal düzeni hiçe sayan ve suç teşkil eden fiillerin din adına makbul sayılması gibi birçok fiilin dahi dini uygulama olarak gerçekleştiği bir vakıadır.

Din ile ilgili tanımlardan birkaç tanesini ele alırsak:

“Din bir kurum değil, insan zihninin ürünüdür”,

” Din insan hayatını düzene koymak için bir yöntemdir.”

“Din Allah’ın insan için düzenlediği hayat programıdır”,

” Din Allah tarafından insanların yararı için konulmuştur”,

“Allah tarafından konulmamış din din olarak kabul olunamaz.”

“Din Allah’ın insanların hakka ulaşması için Peygamberler aracılığı ile akıl sahibi insanlara tebliğ ettiği dünya ve ahiret mutluluğa kavuşturan sistemdir.”

“Din ilkel insanın zayıflığının ürünüdür.”

“Freud” Din kişinin kendisini gerçekleştirme sürecinde hissettiği güçsüzlüğünü güvene yönelten bir üründür.”

²⁴ Din ve metafizik konusunda dip not 17 deki açıklamalara bkz.

²⁵ Dip not 8 deki açıklamalara bkz.

” Tanrıya doğaüstü güçlere kutsal varlıklara tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum ve inançları kurallar kurumlar töre ve semboller ile biçimleyen düzendir.”²⁶

Bu açıklama Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır. Dinin maddileştirildiğine ilişkin uygun bir ifade olmuştur.

Dini ritüellerde tapınma, ayin, merasim, dinin maddi âlemdeki tezahürü olarak toplumsal nitelik kazanmıştır. Ayin, tapınma bir eylem olarak ortaya çıkmaktadır. Esasen ahlak ile dinin en belirgin ayrıştığı nokta ahlakta eylemin olmamasıdır. Ahlak insan davranışlarını ve toplumların örf ve âdetini kuralları inceler ve felsefesini yapar.

İslam dini ile ilgili yapılan birçok açıklamalar da mevcut olup, bir görüş İslam’ın bir felsefe olmadığını, İslam’ın felsefe olarak ifade edilmesinde “VAHYE” dayanan ve insan ürünü olmayı yorumlamak için felsefe tabiri kullanıldığı belirtilmiştir. Diğer bir görüş, vahye inanmayan bir düşünce olarak İslam’ın felsefe olarak tanımlanacağını belirtilmiştir. İslam felsefesi vurgusu, kültürel ve coğrafi bir bölgenin yapısının açıklanması için kullanılmaktadır ²⁷şeklindeki açıklamaların da olduğunu belirtelim.

Teokratik görüşler²⁸ açısından din ile ilgili açıklamalarda dinin Tanrı buyrukları olarak öteki dünyaya hazırlık olduğu ve Devletin varlığının da Tanrı buyruklarına uymayı sağlamak olduğu açıklamaları vardır. Teokratik görüş sahipleri ki bunların çoğu Hristiyan filozoflardır, Saint Thomas d’Aquin başta olmak üzere, laikliğin karşısında olarak, akılcılığın ve felsefi kültürün yayımının teokratik sistemin kuruluşunu engelleyeceği için karşısındadırlar ve bundan dolayı Mormonluk gibi sapmalara da neden olmuşlardır.

Bu benzerliği İslam dünyası açısından da değerlendirmek mümkündür. İslamiyet’in çıkış dönemi ilkeleri ve felsefesinden Hz Muhammed’in vefatından ve halifelerin görevlerinin sonlanmasından sonra vahiy olarak geldiği kabul edilen Kuran anlatılarından sapmaların olduğu bir gerçektir. Bugün birçok yanlış grupların İslamiyet adına görüş ve eylem oluşturduğunu görmekteyiz. Dini teokratik açıdan değerlendirmenin üçüncü bin yıl dünya görüşü ile bağdaşmayacağı açıktır. Ancak buna rağmen dünyanın büyük bir bölümünde ve farklı tek tanrılı dinlerde teokratik din yorumu ile iktidara gelme ve toplumları yönetme hırs ve arzusu giderek artmaktadır.

Sonuç itibariyle kesin bir din tanımı yapılamazsa da denebilir ki, Din sosyolojik bir yapı içinde aklın yorumudur. Yaşamın karmaşıklığı ve toplumların sürekli değişim ve

²⁶Bkz. Filozofi.net 2018 .

²⁷ Saruhan Müfit Selim: İslam Felsefesi ve Problemleri Üzerine bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,IX,2009,s.3, s 72 vd. Farabi, İbni Sina ve İbn Rüşd İSLAM FELSEFESİ tabirini kullanmamışlardır. EL FELSEFE-EL HİKMET; İslam toplumunda ilk İslam Felsefecisi olarak Arap kökenli Ebu Yusuf Yakup İsak Sabbah el Kindi adlı bir ulemanın Bağdat’a yerleşip din ve edebiyat ile ilgilenmesi sonucu ilk İslam felsefecisi unvanını kazanmıştır. Yabancı kaynaklar onun kitaplarından alıntılar ile İslami açıklamaya çalışmışlardır. Felsefe tıp, matematik, astronomi din, ilahiyat siyaset psikoloji çok çeşitli alanlarda birçok eser meydana getirmiştir. Felsefeyi insanın gücü ölçüsünde varlık gerçeğini bilmek olarak açıklamıştır. Fizik değişeni metafizik değişmeyi açıklar demiştir. Vahiy konusunda insan için mümkün olabilen ve güvenilir bir bilgi kaynağı olduğunu açıklamıştır. Kindi’ye göre aritmetik, geometri, astronomi ve musikiden oluşan matematik ilimleri bilmeyen bir kimse felsefeyi öğrenemez.

²⁸ Öktem N: Dinler ve Laiklik, Köprü Yaz 95,sayı 51.

gelişim içinde olması, insan yaşamında kendini güvende hissetmek için zihninde ve vicdanda yaratılması zorunlu olmuş bir olgudur. Bu olgu tek tanrılı dediğimiz dinlerde peygamberleri ve kitapları ile insan, evren ve doğa ile ilgili, iyiyi ve kötüyü çeşitli yorumlar ve hikayeler ile ezoterik olarak gösteren ve inanç uygulamasının da maddi şekilde tezahür ettirildiği, başka ifade ile, dini inanın maddileştirilmiş olduğu ve fakat vazgeçilmesi mümkün olmayan ve belki de olmaması gereken bir olgudur şeklinde yorumlayabilir miyiz?

III)İSLAM FELSEFESİ²⁹

Ortaçağda İslam felsefesi kavramı batı anlamındaki felsefe kavramı ile örtüşmemiştir. Arapça yazılmış din ile ilgili yazıların İslam felsefesi olarak kabulü de mümkün değildir. İran ve Oniki İmamlar felsefesi ile ilgili açıklamalar ve Sufi filozoflarının açıklamaları ile İslam felsefesinin oluştuğu ve İslam felsefesinin peygamberliğe özgü felsefe olduğu yabancı felsefecilerce kabul edilmiştir. İslam felsefesinin İslam tarihinden ve maneviyattan ayrılmasının da mümkün olmadığı açıklanmıştır. İslam düşünürlerinin açıklamalarının kendi kişisel görüşleri olması ve İslam dünyasında sünni³⁰ ve şii³¹ düşünürlerin farklı bakış açısı ile İslamiyet'in tarihi birikimleri ve gelişmeleri, peygamber dinini açıklamalarındaki farklılıkların açıklamaları ile İslam açıklanmıştır. Ancak batılı düşünürler bu farklı görüşler nedeni ile zorlanmış ve kesin karara varılması engellediğini açıklamışlardır. Kur'an ın gizli anlamının kıyaslama yolu ile veya mantık ile anlaşılmasının ancak Şii imamlar tarafından özel manevi miras olarak kendilerine verilmiş yetenek ile yapılabildiği yine batılı düşünürlerce açıklanmıştır.³²

Batıda ortak kanaat, Kur'an mistik (gizli)ve felsefi nitelik taşımadığı yolundadır. Allah'ın kitabı olarak Peygambere halka öğretsin diye cennetten geldiği şeklinde kabul edildiği ifade edilmektedir.³³

A) İslam Felsefesinin Temeli Kur'an Nedir?

İslam felsefesi ile ilgili kelamda bulunabilmek çok zor olmakla beraber, buna başlamanın yolu Kur'an ile ilgili açıklama yapmaktan geçmektedir.

Kur'an insanların dünyadaki yaşamları süresince olumlu ve olumsuz enerjilerden uzak kalmalarına yardımcı olabilecek, Allah'a yaklaştırabilecek, ilahi kaynaklı olarak yol gösterici mesajları ihtiva eden ve ders veren ayetleri olan bir kitap³⁴ olduğu şeklinde yorumlandığını görmekteyiz.

Kur'an kelimesi okumak sözcüğünden türeyen bir kelime olarak kıraat kelimesinden türemiştir. Okumak, bir araya getirmek anlamları da vardır. Kur'an kelimesinin bizzat Allah tarafından verildiği belirtilir. Furkan, Zikr, Hükm, Hikmet, Rahlet, Nur, Hak, Beyan

²⁹ Corbin Henry: History of İslamic Philosophy,Londra, s. 7-9

³⁰ Ehli Sünnet adı altında islami uygulayanların kurdukları mezhepler marifeti ile İslamiyet'in sürdürülmesi

³¹ Hz. Ali taraftarlarını ve onun sürdürdüğü İslamı açıklamak için kullanılır aslı ŞİAT ALİ dir. Ali taraftarı demektir.

³² Corbin H: a.g.e.,s 13 vd.

³³ İbid.

³⁴ Özdemir Gazi: Din ve Beyin- Beynimiz Nasıl Çalışır Dini Nasıl Algılar, İst. 2008,s. 218 vd.

gibi kelimeler de Kur'an'ı anlatmak üzere kullanılır.³⁵ Kur'an'ın ilahi bir kitap olarak dinin anayasası ve dini öğrenmek için ders kitabı olduğu, her topluma hitap etmek üzere farklı kitaplar bulunduğu açıklanmıştır.³⁶ Kur'an'ın içerdiği mesajlar ile belirli bir zaman dilimindeki insanlara ve indiği bölgedeki topluma hitap etmediği, zaman üstü olduğu ve bu nedenle belirli bir zaman diliminin esas alınarak yorumlanmasının mümkün olmadığı şeklinde açıklamalar da³⁷ vardır.

Kur'an'ın her çağa ve her topluma ve insana eriştiğini belirten görüşler olduğu gibi bunun aksi görüşler de vardır. Kur'an elçi marifeti ile Hz. Muhammed aracılığı ile o dönem insanlarına yanlış inançlarının giderilmesi ve bilgi eksikliklerinin açıklandığı ve her iki alem için yapmak ve yapmamak konusunda kuralların getirildiği aydınlatıcı bir kitap olduğu belirtilmiştir.

Gerçekten Musevilik ve Hristiyanlığın yaygın bir şekilde uygulandığı bir coğrafyada, kabile devletleri şeklinde yaşayan toplulukların farklı inanış kültürlerinden ve yönetimsizlikten kaynaklanan olumsuzluklara karşı bir muhalefet lideri olarak Hz. Muhammed'in çıktığı görülmektedir.

Hz. Muhammet daha sonra yaratılmış zihni kapasitesi ile hafıza depolarında kayıtlanmış bilgileri unutulmasın diye vahiy kâtiplerine bunları yazdırmıştır ve hafızlara da ezberletmiş³⁸ olduğu şeklinde yorumlar vardır.

B) İslam Felsefesinin Tanımı

İslam felsefesinin tarihini diğer dinlerdeki gibi ele almak pek mümkün görünmemektedir. Orta çağdan itibaren elde edilmeye çalışılan düşünceler ve yorumlardan hareket ederek İslam anlamaya çalışılmıştır. İslami düşünce sistemini anlamak İslam dünyasındaki düşünürlerin görüşlerinden hareket etmekle çok açıklık kazanamamaktadır. Çünkü İslam filozofları, düşünürleri farklı mezheplere mensup olmaları ve İslam Tarihi ile ilgili farklılıklar ve değişik hikâyelerin varlığı, farklı farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bir eserdeki yorumlar ile diğerindeki birbirine uymamaktadır. Esasen yorumun yapıldığı dönem, çevre faktörü, inanç niteliği, kültürel etki, güdülen amaç bağlamında yapılan açıklamaların objektifliğini etkilemiştir. Objektif nitelikte olmaması bir yana yorum yapılan varlığın bilimsel olup olmadığı da tartışmaya açıktır. Diğer bir önemli husus farklı anlamların verilebilmesi farklı tefsirlerin varlığı, Kur'an mesajlarının

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır : Kur'an'ı Kerim Meali. (Meal kelimesi çeviri anlamında olsa da çevriden daha zayıf bir anlam ifade etmektedir. Meal kelimesinin kullanılması YAKIN ÇEVİRİ olarak açıklanması çeviri de yetersiz olduğunu açıklamak için olabilir. Arap dili ile ilgili diğer bir açıklama da Bernard Lewis, İslam ve Batı adlı kitabında yapılmıştır. Buna göre, Arap dilinin başka bir dile çevrilmesinin çok zor olduğu çünkü bir kelimenin kökeninin çeşitli başka anlamları da olduğu, bu nedenle çevrilecek metnin çevirisini yapanın konuya çok hâkim olması gerektiği ve yazarın söylediklerinin ne anlama geldiği ve ne ifade etmek istediğini anlayabilecek nitelikte o dile vakıf olması gerektiği açıklanmıştır. (Bkz. Lewis Bernard: İslam ve Batı, Ankara 2021, s.112 vd)

³⁶ Özdemir G: a.g.e., s. 214 : Diğer inançlar ile ilgili kitapların Zerdüşterin kitabı Avesta, Davut'un kitabı Zebur, Hristiyanların incil, Musevilerin, Tevrat olarak adlandırılan kitaplarının o toplulukları Allaha yakınlaştırmak için ve yolu bulmak için kılavuz olduğu açıklanmıştır.

³⁷ İbid., 218 dv. Bu konudaki görüşler çeşitli Surelerin ayetlerin ifadelerinden çıkarılmıştır.

³⁸ İbid.

müteşabih³⁹ olduğu şeklindeki açıklama bağlamında değerlendirmek, esasen dinin iman edecekler bakımından anlaşılmasının istenmediğinin delili olmaktadır.

Öncelikle Hz. Muhammet'ten sonraki dönemde siyasal açıdan İslam'a yapılmış müdahaleleri gözden geçirerek, eldeki Kur'an ile ilgili somut bir sonuca varılabilecek midir? Bunun yanıtını vermek kolay değildir ve mümkün de olmamıştır.

İslam düşünürlerinin bölünmesi ve Kur'anı kendi perspektiflerinden açıklamaları gerek yöntem ve gerekse ilgisiz kehanetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam felsefesinin oluşumunda Sünni ve Şii mezhepler bağlamında İslam düşünürlerinin yorumu ve tapınma farklılıkları, İslam'ın yorumlanmasında çeşitli niteliklere bürünmüş devlet erkinin ele geçirilmesine varan yorumlar dâhil farklı açıklamalar ortaya çıkarmıştır.

En önemlisi Hz. Muhammed'ten sonraki halifeler (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) döneminde giderek karşıt grupların oluşması ve İslam'ın siyasallaşmasının temellerinin atılarak iktidar hırsı Hz. Muhammed'in İslam'ını amaç ve ilkelerinden uzaklaştırmıştır. Giderek Kur'an ayetlerinin elden ele geçerken yazılmasında farklılaşmalar ve araya maddi alem ile ilgili hurafelerin girmesi farklı hikayelerin katılması veya değiştirilmesi bugün içinden çıkmayı engelleyen baş faktör olmuştur. Özellikle İslam inancının bugünkü görüntüsüne gelinmesinde temel olaylar Emevi Devleti ile başlamıştır.⁴⁰

Emevi'ler İslam dinini saltanat amacı için kullanmışlar ve Sehabeye karşı gerçekleştirilen kıyım, savaşlar hepsi Arapçı saltanat kurmak amacı ile gerçekleşmiştir. Emevi'ler, İslam'ın önerdiği iyi insan, vicdanlı olma, iman, insaniyet, merhamet gibi duygulara sahip olmaksızın sadece Arap İslamcılığını saltanat için kullanmışlar ve Kur'an'ın birçok Ayetinin yanlış aktarılmasına neden olmuşlardır.⁴¹

Emevi'ler Arap İslam inancı için en büyük zararı vermiştir. İslam'i inancın gelişmesini engellediği gibi, İslam'i ideallerin savaşmak olduğu şeklinde algılamaya yaratmışlardır. İslamiyet ile ilgisi olmayan uygulamalar örneğin düşmanın etini çiğnemek gibi ve düşmanın vücudunu kesmek organlarını ayırmak gibi olayların ⁴² yaşandığı bir dönemin İslam felsefesinin gelişmesini önlemiş olduğu açıktır. Bu dönemler Ehlibeytin katledildiği dönemler olarak, ehlibeyte tahammül edemeyen zihniyetin Kuran ayetleri üzerinde ne gibi etkilerinin olabildiğini kestirmek mümkündür. Hz. Muhammed sonrası

³⁹ Müteşabih konusunda Elmalı Hamdi Yazır ve Said Şimşek yazıları internetten bakılabilir. Müteşabih Kur'anda anlamı kapalı ve birçok anlama gelebilen, tefsirinde güçlük çekilen ayet ve kelimeleri ifade etmek üzere kullanılan bir kelimedir. Örneğin ez Zümer 39/23 ayetinde Kur'anın tamamının müteşabih olduğu belirtildiği açıklanır. Kur'an ayetlerinin birbirleri ile çelişmediği ifade olunmuştur. Oysa dikkatli incelendiğinde ayetler arası karışıklık olduğu ve vakıaların karıştırılmış bulunduğu ve bunun da zaman içinde yazıcılar tarafından yapılmış olması pekâlâ mümkündür.

⁴⁰ **Öztürk Yaşar Nuri:** Kuran'ı Kerim'de Lanetlenen Soy, İstanbul 2017, s.66 vd. Emevi devleti tarafından yapılan ilaveler ve çıkarmalar açıklanmıştır.

⁴¹ **Öztürk Yaşar Nuri:** Kuran'ı Kerim'de Lanetlenen Soy, İst. 2017, s.64 vd.

⁴², İbid. s..68 vd..Muaviye'nin azgın annesi Hind, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza'nın ciğerlerini söküp ağzında ağzına alıp çiğnemiştir. Sonra da tek tek kestiği organlarından yaptığı gerdanlığı Mekke'ye götürüp putperest yandaşlarına hediye etmiştir. Muaviye için ciğer çiğneyen karının oğlu denir. Hz. Hamza'ya Uhud savaşında yapılan bu MÜSLE (uzuvları kesilerek düşmana verilen ceza)sebebi ile Hz Muhammed "Şehitler efendisi, Hamza ve bir de azmış zalim sultanlarına karşı hakkı dile getirdikleri için şehit edilenlerdir" .Azgın Emevi'ler İslam'a değer vermemişlerdir. Uhud savaşında şehit olanların yattığı Uhud Şehitliği, Muaviye tarafından Medine'ye su getireceği bahanesi ile dümdüz edilmiştir. Su kanalı da Hz Hamza'nın yattığı yerden geçirilmiştir.

yaşanan nahoş olaylar ve kısımlar, İslam dininin gelişmesini ve gerçek niteliğinin ortaya çıkmasını ve felsefesi açısından nakıs sonuçlar alınmasına neden olmuştur.

İslam felsefesi kavramı, ilkçağ felsefesi, yeniçağ felsefesi gibi bir isimlendirme değildir. İslam Dininin anlatımı ve ayet ve surelerin yorumu anlamında kullanılmamıştır. Ancak önemli bir fark, İslam felsefesi kavramı ile anlatılmak istenen din felsefesi değil, bir aidiyet, İslam'ın ne ile ilgili olduğunu, neye ait olduğunu belirlemek için kullanılmıştır. Başka deyişle İslami düşüncüyü anlatmak ve Kur'an'ın, insanları iman ettirmek için gösterdiği yolu açıklamak için kullanıldığından, tasavvuf, fıkıh, kelam, tefsir gibi dalların incelendiği bir dal olarak nitelenmektedir.⁴³

Batı kaynaklarında İslam'da Safevi Devleti döneminde Rönesans olduğu şeklinde açıklamalar vardır. Bu dönemde Süfilik ile ilgili felsefe oluşmuş, ayrıca On iki imam felsefesi, İsmail'izm gibi daha çağdaş olduğu kabul edilebilecek oluşumlar gerçekleşmiştir. İslam felsefesi açısından batı, Safevi Rönesans'ındaki fikirleri bir süre önemsemiştir ve özellikle İran da İslam felsefesinin çiçek açtığı şeklinde yorumlar yapılmıştır.

Bu dönemlerdeki görüşler İslam'ın amaç ve ilkelerinin açıklandığı İslam cemaatinin düşüncelerinin toplandığı ve Kur'an'ın tefsir edildiği Hz. Muhammed'in sözlerinin çarpıtılmadan açıklandığı dönemler olduğu belirtilir.⁴⁴

Cennetten bir din aşağıya inmiş ve bir Peygamber ortaya çıkararak insanlara inanç ile ilgili ve Allah'ın dinini (yol göstermelerini emirlerini) öğretmek için oluşturulmuş eserler İslam felsefesi olarak yorumlanmaktadır. Kur'an kutsal kitap olarak bu dünyadaki yaşam ile ilgili yasa olarak ilk ve son rehber şeklinde açıklanmıştır. İman edenler en doğru ve gerçek olarak kutsal kitabın doğrudan anlattıklarını değil, yorum yapanların yorumlarının doğru olduğunu kabul ederek fiilen icra etmişler ve uygulamaya devam etmektedirler.

İslami yazılar daha ziyade İslam tarihi ile ilgili olup İslam'ın tarihini açıklamak ile ve tarihi olayların yorumu ile felsefe oluşturulmak istendiği gözlenmektedir. Veya ayet ve surelerin cümle cümle açıklaması yapılarak anlaşılmayan kısımların ezoterik olduğu da belirtilerek Allah kelamının aynen kabulü yöntemi, iman edenlerin zihinlere kesin hükümler olarak perçinlenmek istenmiştir.

İslam da açıklanması gereken en önemli husus diğer tek tanrılı dinlerde olduğu gibi ruhban sınıfın olmadığı ve tüm yorumlar açısından bu hususun dikkate alınmasıdır. Başka deyişle dogmatik magisterium otoritesi gibi konsey makamı benzeri bir otoritenin İslam'da olmadığı belirtilmektedir.⁴⁵ Bu bağlamda Hristiyanlığın aksine, tefsirde özgürlük olduğu belirtilir. Ancak tefsirlerin birbiri ile özdeş olabilmesi için öncelikle Kur'an ayetlerinin ve surelerin sırasının doğru olması ve apaçık olması gerekmektedir. Oysa Kuran baştan sona değerlendirildiğinde ayetlerin sayısı, iniş sırası ve zamanı, konuları son derece karmaşık ve

⁴³ Özden Ö: a.g.e., s. 23 vd.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Oliver Roy: Siyasal İslam'ın İflası,İst.2017, s.81 vd. Bu kitap üçüncübin yıl İslamcılığındaki ruhban sınıfı konusunda bilgiler vermektedir.Toplumdaki çeşitli örgütlerin faaliyetlerini eski dönemler ile mukayese ederek yeni bir anlayış ile İslam'ın geldiği noktayı açıklamaya çalışmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, Diyanet Kurumunun kuruluşundan günümüze kadar geçen dönemde vaki değişiklikler ile Ruhban sınıfı niteliğinde bir oluşum söz konusu olmuştur.

birbirini takip etmediği açıkça ortadadır.⁴⁶ Bu karışıklık farklı Mushafların varlığı ve bir kısmının yakılması ile, yapılan eklememeler ve çıkarımlar ile aslından önemli bir şekilde ayrılmış nitelikte Kuran oluşturulmuştur.⁴⁷

Bu karmaşaya birkaç örnek vererek açıklama yapmak gerekirse;⁴⁸

Ali İmran Suresinden bahsedelim; Elif, Lam Mim diye başlayarak, Tanrının yüceliğinden insanları ana rahminde dilediği gibi şekillendirdiğinden, Kur'anı indirdiğinden, ayetleri muhkem olarak nitelendirdiğinden, inkarcıları lanetlediğinden bahis yanında, Firavunun yaptıklarını, Bedir Savaşından, Kitaplıların (Yahudiler ve Hristiyanların) sapıklıklarından ve bir sürü alakasız konulardan bahis yanında, 33 Ayette *“Allah birbirinden gelme bir nesil olarak Adem Nuh, İbrahim ailesi ile Ali İmran ailesini seçip alemlere üstün kıldı”* der.

Ali İmran suresi 33-34 ayette Ali İmran'ın karısı; *“Rabbim karnımdaki azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adadığımı kabul buyur”* ayeti izler ve devamında, Meryem'in İsa yı doğurduğu ve İsa ile ilgili haberlere geçilir. Ali İmran suresi Ayet 36-60.Meryem'den bahis olunur ancak, tamamlanmamış bir açıklama vardır ve 16 sure sonra, Tahrir Suresinin 12 ayetinde, *“Biz ona İmran Kızı Meryem' e, ruhumuzdan üfledik ve o Rabbinin sözlerini ve kitapları tasdik etti, o gönülden itaat edenlerdendi.”*

Bu surelerin inışı şaşırıcı ve karışıktır. Ali İmran suresinde Meryem'in Ali İmran kızı ve İsa'nın annesi olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında Yahudilerin kötülükleri Müslümanların durumu ve Uhud savaşı anlatılmıştır. 200 ayetlik Ali İmran suresinde Ali İmran ve Meryem apaçık anlatılmamıştır. Esasen bu sure Hz. Muhammedin eşlerinden birini kendisine haram kılması sebebiyle nazil olduğu belirtilmektedir. Başka deyişle başı ve sonu birbiri ile ilgili olarak kabul edilemez nitelikte görülmektedir.

İmran Kimdir? Hristiyan inancına göre, İsa'nın büyük babasıdır. Aynı ayette Ali İmran'ın İbrahim ailesinden olduğu da zikredilmiş olduğunu belirtelim. Bunlar karmakarışıktır.

Meryemler, İmran'ın çocukları, birbiri ile ilişkileri ve yaşadıkları dönemler itibariyle 1700 senelik fark olan kişiler arasında ilişki kurularak yapılmış açıklamaların yorumu çeşitli eserlerde yapılmıştır.⁴⁹ Ancak ne derece inandırıcı olduğu konusunda soru işareti koymak gerekir. Bu bütünlüğü bozan ifadelerin Emevi'ler tarafından yaptırılan yazdırma esnasında eklenmiş olması pekâlâ mümkündür.

⁴⁶ Arsel İlhan: Kur'an'ın Eleştirisi 2000 İst. S. 50 vd.: Corbin H: a.g.e., s. 13 vd.

⁴⁷ Öztürk Y N:Lanetlenen, s.64 vd.,

⁴⁸ İbid., 176 vd.: Karmaşa olduğu belirtildiği gibi Elmalı Hamdi Yazır, Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkı ile ilgili makalesinde, Kur'anda hiçbir şüphe olmadığını, ancak, okuyanın anlaması yönünden, duruma göre, çeşitli şekillerde kapalılık ve farklı seçenekler de olabilir. Bunların açıklanması muhkem yani değiştirilemez ve başka kural konulamaz hükümler olarak, diğer ayetlerin ışığında vuzuha kavuşur şekilde beyanı vardır. Ancak bu ayetlerin sıralarının değişmiş olması ve Kur'an'ın itina ile yazılmış ve bugüne gelinmiş olması ile ilgili olumlu görüş serdedilmesine imkân bulunmamaktadır. Elmalı müteşabih olan kurallar hakkında, bunların mecazi anlamlarının veya kinaye, tahrir, olarak anlaşılması ile ilgili karar vermiştir.

⁴⁹ İbid, 177 vd.

Bu örnekler İslam'ın felsefesinin saf bir şekilde yapılabilmesi ve düşünsel boyutta anlatılabilmesini zorlaştırmaktadır.

İslam'da dini bilinç tarihsel bir süreç ve gelişim ile gerçekleşmemiştir. Peygambere ilahi bir trans ile sonsuz bir anlaşma ile bildirimlerin gelmesi sonucu İslamiyet'in oluştuğu açıklanmaktadır.

Kuran ayetlerinin geldiği dönemlerde ayetler geldikçe bunlar ile ilgili yorumların yapıldığı veya hafızalara yazıldığı, yazıya döküldüğü farz olunarak, o dönemlerden itibaren ayetler ile ilgili düşünce oluştuğundan ve yorumlandığından İslami Felsefe oluşmaya başlamıştır demek mümkün olabilir mi?

Ayrıca Kuran'ın bir kere de bir bütün olarak mı, bir gecede mi, yoksa 23 senede mi indiği konusu bile ulema tarafından açıklanamamış ve günümüz din âlimlerinin uğraşları da bir sonuç vermemiştir. KUR'AN kelimesinin anlamının bile kesin olarak ilgilenenlerce kesin bir ifade ile açıklamaları olmadığı, bir kısmının Arapça olmadığı yabancı bir kelime olduğu şeklinde açıklamaları, bir kısım açıklamalara göre ise, ezberden okumak, irşat etmek, okumak, toplamak, bir araya getirmek anlamında olduğudur.⁵⁰ Kıraat kelimesinden türediği şeklinde açıklama mantıklı bir açıklamadır. Bu bile Kur'an'ın apaçık olmadığını ortaya baştan itibaren koymaktadır. Kur'an'ın Ramazan ayında indiği rivayet olunur. Bakara suresinde ayet 185 ve Kadir suresi ayet 1-5 te, Kadir gecesi indiği belirtilir. *“Doğrusu biz Kuranı Kadir gecesi indirmişizdir”*. Kadir gecesi Ramazan ayı içinde bir gecedir ve Kuran bir ayda mı bir gecede mi indi meselesinin son derece muğlak bir anlatım içinde olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Duhan Suresi ayet 2-3 *“Ha Mim Apaçık kitaba and olsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik”*. Bu gece Kadir gecesi mi yoksa Beraat gecesi mi, bilinmemektedir. Bu gecelerin dini açıdan mübarek geceler olarak kabul olunduğu, bu nedenle bu gecelerde inmesi gerektiği düşünülmesi normaldir. Beraat gecesi Şaban ayının 15. ci gecesidir. Bütün bu tarihler Hanifiye göre, Şafiiye göre, İmamiyeye göre farklı farklı yorumlanmıştır. Gelelim Hz. Muhammed'in açıklamasına; Kuran ayetlerinin parça parça indiği ve bu inişin 23 sene sürdüğünü belirtmiş olması karşısında nasıl bir yorum yapmak gerekecektir? Böyle olunca bir gecede tüm ayetlerin inmesinin mümkün olmadığı ve bu konunun apaçık olmadığı açık ve nettir.

Bu konuda hadisler ne demektedir? Kadir gecesinde dünya göğünün birinci katına toptan inmiş ve ondan sonra zaman ve olayların gereğine göre, Tanrının dilemesine göre, Hz. Muhammed'e bildirilmeye başlamıştır⁵¹ şeklinde yorum yapılmıştır.

Kur'an ın Yusuf Suresi ayet 1 de ifadesinin apaçık olduğu belirtilmiş bulunması yukarıdaki açıklamalar ve ayetler karşısında tezat teşkil etmektedir. Çünkü öncelikle bir takım anlamları belli olmayan harfler vardır. Elif, Lam, Ra, Mim, Kaf, Ta, Sin, Nun gibi bunların ne anlama geldiği şimdiye kadar çözümlenememiştir. Saniyen, ayetlerin sırası ve surelerin yerleri bakımından büyük karışıklıklar olduğu gerçeği, Kuranın anlaşılmasını

⁵⁰ Küçük Abdurrahman-Tümer Günay-Küçük Mehmet: Dinler Tarihi, Ankara 2017,.s.414 vd. Kıraat kelimesinden türediği şeklinde kabul etmek daha doğru olabilir.

⁵¹ İbid; s. 45 vd.

imkânsız hale getirmektedir. Yorum yapılması ve felsefesinin çıkarılmasının zorlukları ortadadır. Anlaşılmayan durumlarda ezoterik olduğu beyan edilerek nokta koyulmaktadır.

Kurandan örnekler vermeye devam edersek, ilk ayetin doğal olarak, Allahtan geldiği için başta olması gerekirken, İsrâ Suresinin 88 Ayeti “ *Deki İnsanlar ve cinler, birbirine yardımcı olarak, bu Kuran’ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler and olsunki, yine de benzerini ortaya koyamazlar*”. Bunun ilk sure olması gerektiği ifade edilmektedir, oysa arkalarda yer almıştır.⁵²

Diğer bir Sure, Alak Suresi, ayet 1-2 “ Ey Muhammed Tanrı adıyla oku” bu Ayette Kuranın sonlarında yer almıştır.

Kuran da bunları Allah söylemekte ise, başta ifade etmesi gerekirken sonlara doğru bir yerde zikretmesi doğal değildir. Çünkü birçok yerde söz konusu olan düzensizlik ve karmaşa, Hz. Muhammed’in vefatından sonra, Kur’an’ı derleyenlerin cehaletinden kaynaklanan nedenler ile bu şekle büründüğü ifade edilmektedir. Diğer bir önemli husus ise, şu anda İslam âleminin elinde olan Kur’an’ın aslından farklı bir Kuran olduğudur. Çünkü Kuran ın ilk orijinali taşlara ve deri parçalarına, kemik üzerine yazılmış olup ve bu ilk nüshaları yakıldığı gibi, ikinci orijinali, Ebubekir döneminde yapılan derlemenin de yakılmış olması ve üçüncü derlemenin Osman zamanında oluşturulan yazmaların da dünyanın hiçbir yerinde bulunmaması, eldeki Kuran ın ne kadar gerçekçi olduğu konusunda önemli kuşku taşımaktadır. Hz Muhammed’in vahiy kâtiplerine yazdırdığı Kuranın ne tümü ve ne de bir kısmı ve aynısı elde değildir. Emevi Halifesi Mervan İbni Hakem’in, orijinal bir nüshayı yaktığı da rivayetler arasındadır.⁵³

Kur’an’ın vahiy yolu ile Hz. Muhammed’e geldiği kabul edildiğinde, gelen vahyin şu andakinden değişik versiyonda olması İslam’ın felsefesinin açıklanması açısından büyük bir eksiklik. Kur’an’ın bu günkü hali ile çoğaltılarak yayılması ve üzerinde çeşitli yorumlar yapılması ne derece geçerli olacaktır? İmamların maddi âlemde tezahür olarak İslam inancına yorumlar getirmeleri felsefi açıdan temellendirilmesi vahiy olunmuş Kur’an bağlamında ne derece doğru olacaktır?

Kur’an gerçeğinin bilinmesine hizmet amacı ile Kur’an ı tefsir etmek ve insan varlığını açıklamaya çalışmak ve maddi âlemde ne yapması ve ne yapmaması konusunda iman edenlere bilgi vermek olarak İslam felsefesinin oluştuğu ve bu karmaşa karşısında yorumların doğru olarak kabul edilmesinin mümkün olup olmadığını düşünmek gerekir mi?⁵⁴

İnanç ile ilgili olarak açıklama yapmak gerekirse, insanın iman etmesi konusu, bilmek ile iman etme arasındaki bilinmeyen bir boşluktur. Bilgi ile insanlar bu boşluğu, bu boşluktaki varlıkları bilebilirlerse ve bu varlıklara, öz değerlere inanırlarsa o takdirde iman gerçek bir değer ifade edebileceği ve anlamlı olacağı ifade edilmektedir.⁵⁵

⁵² İbid.

⁵³ İbid; ,s. 50 vd.:Dursun Turan: Tabu Can Çekişiyor, Din Bu, 1991, s.78 vd.

⁵⁴ İbid.

⁵⁵ Özden Ö: a.g.e., s. 23 vd.

C) İslam Felsefesinin Oluşumu

Tüm bu karmaşaya rağmen felsefenin oluşumunda en önemli kaynak insan olduğundan İslam felsefenin de doğumunda en önemli kaynak Kur'an ve Kur'an'ı yorumlamaya çalışan âlimler başka deyişle insanlar olmuştur. Ancak İslam kültürünün ve medeniyetinin oluşmasında İslamiyet'in geliştiği topraklarda Asurlular, Babil'iler, Fenikeliler, Mısırlılar, Hintliler, İranlılar ve en önemlisi Yunanlıların oluşturduğu kültür ve medeniyet birikiminin İslam medeniyeti üzerindeki etkilerini de göz ardı etmemek gerekir.

Din insanı yönlendiren olgu olarak, Hz. Muhammed zamanında tüm problemlerin vahiy yolu ile çözümlenmiş olması başkaca bir çözüme gereksinim duyulmamasına neden olmuştur. Ancak Hz. Muhammed'in vefatı ile sorunların halli için Peygamber tarafından vahiy olmuş konuların yorumunun onun tarafından yapılması olayı ortadan kalktığı için, başka insan düşüncelerinin devreye girdiğini görmekteyiz.

Kur'an da ki açıklamaların vakıalara uygulanması ve dini gelenek olarak kabulü ve çözüm odaklı önceki yorumlardan yararlanmak, bu olmadığı takdirde insan aklına müracaat ederek sorunları hal etmeye yönelik oluşumların araştırılması, İslam felsefesinin doğuş safhası olarak kabul edilebilir. Yorum konusundaki kaynaklar Kur'an ve hadislerdir. Bu konuda güzel bir örnek bulunmaktadır. Hz Muhammed Muaz bin Cebel adlı kişiyi Yemen'e vali olarak atarken, kendisine, nasıl hüküm vereceğini sormuştur. Muaz bin Cebel, önce Kuran'a bakacağını, sonra sünnete bakacağını her ikisinde de hüküm bulunmadığı takdirde aklı ile hareket edeceğini ve hata yapmamaya çalışacağını beyan etmiştir. Bu da şunu göstermektedir, kaynaklar bakımından Kur'an, sünnet, hadisler ve insan aklı İslam felsefesinin kaynağı olarak gösterilmektedir.

İslam felsefesinin oluşumunda İslam dışı kaynakların etkisine değinirken, batı kaynaklarının çevirisinin önemi üzerinde de durmak gerekir. Gerek Muaviye zamanında ve gerekse Abbasiler döneminde çeviriler yapılmıştır. Öncelikle birçok felsefe üzerinde etkisi olan Yunan Filozoflarının İslam felsefesinin oluşumunda da etkisi olduğunu belirtmek gerekir. İslam düşünürlerinin, Aristoteles, Yeni Eflatunculuk, Presokratikler Sokrat ve Stoacı Yunan filozofları ve ekollerin etkisinde kaldığı bir vakiadır.

İslam inancının geliştiği coğrafya Pagan inancının hâkim olduğu ve Museviliğin, Hristiyanlığın aynı coğrafyada gelişmiş olması bu inançların Kur'an ve hadisleri çeşitli şekillerde etkilediği açıktır. İslam düşünürleri de bilimsel faaliyetlerde bulunmuşlar ve doğa bilimleri ile ilgili Yunan kaynaklı eserlerin çevirileri yapılarak bunlarla ilgili çalışmalar yapmışlardır. İslam inancında olan pek çok önemli bilim adamı, matematik, fizik, astronomi, kimya alanlarında yetişmiştir. Özellikle, Abbasiler döneminde Bağdat'ta Beytü'l Hikme adlı bir eğitim merkezinin kurulmuş olması ile, dünyanın çeşitli yerlerinden gelmiş ilmi araştırma yapan vasıflı insanların olduğu, âlimlerin yetiştiği bir dönem olarak, çeşitli millet ve dinlere mensup olanların varlığı ile Abbasi Halifesi Me'mun dönemi olarak geçen bu dönemde, batı kaynaklarının çevirisinin yapılmış olması bilimsellik açısından önemlidir.⁵⁶

⁵⁶ Erdem Gazi: İslam Kültür Tarihinin İlk İlimler Akademisi, Beytü'l-Hikme, Dini araştırmalar Ocak-Haziran 2013 Cilt 16 sayı 42,s. 57-77

Araplar, bu dönemde Yunan ve İran kültürü ile karşılaşmışlardır. Çin, Hindistan kültürü ve bilgisi ve felsefesinden Aristoya kadar geniş bir coğrafyanın birikiminin toplandığı Beytü'l-Hikme döneminde, sadece önemli eğitim ve araştırma merkezi olarak değil, felsefe dâhil birçok dalda araştırma ve çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalarda elit kesimlerin ilim yapanları himaye ettiği gözlenmektedir. Halife Me'mun aynı zamanda Bizans ile de ilişki içinde olarak onların kütüphanesinden birçok kaynak talep ettiği ve İstanbul'da MS 336 yılında yapılmış büyük bir kütüphaneden çok sayıda kitabı Beytü'l-Hikme'ye getirttiği belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs Emirinden de Yunan eserlerinin gönderilmesini istemiş ve bu kitapları da getirtmesi ilme verilen önemi göstermektedir. Çalışmalar sadece Yunan eserleri üzerinde değil, Süryani, Farsi ve Hindu dillerindeki eserler üzerinde de yapılmıştır. Bu kurumda din, dil, millet farkı gözetilmeden özgürce çalışmalar yapılması, sayesinde birçok ulema yetişmiş ve çok eser meydana gelmiştir. Ortamın özgür olması ilahiyat ilminin doğmasını mümkün kılmıştır. İslam ilahiyatının doğması böylece Abbasî döneminde mümkün olmuştur.⁵⁷

İnsanlık ve din tarihi peygamberlerin toplumdaki etkinlikleri ve yön vermeleri ile din felsefesini oluşturmuş ve İslam felsefesi de bu etkilerle Arap örf ve adetleri coğrafik koşulların da etkileri ile genel felsefe anlayışından farklı olarak ta olsa gelişmesini sürdürmüştür. Ancak İslam Felsefesi olarak kabul olunacak önemli çalışmalar İran'da ve Şii mezhebi anlayışı ve yorumu içinde ve Oniki İmamın icraatının değerlendirilerek onların sünneti olarak gelişmiştir.

İslam filozofları, ulema, sufi, kelamcı, bilim adamı gibi nitelermeler ile anılırlar. Aslında bugünkü anlatımda bu kavramlar ile anılanların hepsinin niteliğinin farklı olması gerekmektedir. Oysa İslam'da, birçok nitelik ve meziyet aynı kişide olabilmektedir. Filozof aynı zamanda kelamcı aynı zamanda fizikçi, aynı zamanda tıp âlimi olabilmektedir. Esasen Leonardo da Vinci⁵⁸ içinde değerlendirme yaptığımızda eski dönemlerde etkin ve yetkin olanların çeşitli meziyetlere sahip oldukları bir gerçektir. Bu açıdan eski ulumaların çok meziyetli olduğunu kabul etmek doğru olacaktır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunda yükselme devrinde ulemaların ne kadar ileri görüşlü oldukları açıktır. Daha sonraları ilmin sadece din ile sınırlandırılması çöküşü hazırlayan baş neden olarak tarihte yerini almıştır. Oysa Kur'an da otopsi yasaklanmadığı için tıbbın İslam'da ilerlemiş olduğu gerçeği yadsınamaz. Ayrıca bilimsel araştırma için de Kur'an'da yasaklayıcı hüküm yoktur. Hatta teşvik edici ayet vardır. Ankebud Suresi 20 Ayeti, "*Deki yeryüzünde dolaşsın Tanrının yeryüzünde nasıl yaratmaya başladığını görsün*" açıklamasının bilimsel araştırmaya yönelik olduğu yorumu yapılır.⁵⁹

a) Din Duygusunun İslam'a Göre Kaynağı⁶⁰

İslam Din duygusunun doğuştan olduğunu, çünkü Allah'ın insanı çeşitli yetenekler ile bezediğini bunları yerine getirebilmek için din duygusunun doğuştan verildiği, Bakara

⁵⁷ İbid.

⁵⁸ Leonardo da Vinci, çağının çok fonksiyonlu yeteneğe sahip olduğu ve ilk helikopteri ,uçacağı çizdiği halic köprüsü çizdiği, sadece ressam olmadığı ,olağanüstü yetenekler ile donanmış bir kişi olarak Tanrının başkalarında olmayan bir çok yeteneği bahsettiği bir kişiliktir.

⁵⁹ **Özakıncı Cengiz:** İslamda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü, İst 2004,s.299 vd.

⁶⁰ **Küçük A-Tüker G-Müçük M:** Dinler Tarihi, 2017 Ankara, s. 30 vd.

30,Ahzap,72 ve Rum Suresi 30 ayette açıklanmıştır. İslam'a göre dinin kaynağı ilahidir. Kaynağı Vahiy ve Peygamberlik(nübüvvet) ile bütünleşmiştir. İslam dininin son din olduğu ve inanın İslam ile sonlandırıldığı belirtilir (Maide suresi 3 ayet). Ancak bununla hak dinin İslam olduğu açıklanmakta ise de yanlış anlaşılması için belirtelim ki, İslam olarak adı belirlenmiş bu din Hristiyan ve Yahudiler açısından da Ehli Kitap olmaları sebebiyle İslam çizgisinde oldukları Kuran'da vurgulanmıştır. (Yunus Suresi 84-Ali İmran Suresi 52-Kıyas Suresi 53) Sabilik te aynı şekilde hak din olarak kabul edilmiştir.

Vahiy İslam inanın en temel ögesi olarak ulema tarafından analizleri yapılarak gerçekler öğrenilmek istenmiştir. İslam'ın diğer tek tanrılı dinlerden farkı⁶¹ Peygamberlik inancı olarak ortaya çıkmış olmasıdır. İslamiyet'te Peygamberin düşüncesinde Allah ile yoğunlaşma olayı vardır. Kur'an kutsal kitap olarak Melek Cebrail tarafından Peygambere dikte ettirilerek ortaya çıkmıştır. İslam felsefesinde bu vakıa Allah'ın Resulünün meditasyona girerek Melek Cebrail aracılığı Allah ile yoğunlaşması sonucu İslam dininin oluştuğu açıklanır. Yeni bir inanın oluşması bu konunun etrafında yorumlar ve tefsirler yapılarak İslam Felsefesi oluşturulmuştur. Vahiy konusu diğer tek tanrılı inanışlarda bu derece yoğun değildir.

Vahdet, birlik olmak Allah Peygamber ve Melek etrafında oluşan aşk üzerine İslam filozofları ister mistik ister kehanet olsun hepsi bu tema üzerinde düşüncelerini farklı farklı sistemler ve ritüeller içinde oluşturmaya çalışmışlardır. Vahiylere tefsiri ile inananlara gösterilmek istenen yol, şartlara ve mekânlara göre farklı farklı yorumlar ile İslam felsefesi oluşturulmaya çalışılmış bir alandır. Olaya göre Vahiy yorumlanarak çözüm yaratılmak istenmiştir. Vahiy konusu çeşitli İslam yorumcuları ve din ile ilgili çalışanlar bağlamında farklı yorumlara sahne olmuştur.

Vahyin Allah kelamı olmadığı ve insanın düşünce gücünden kaynaklandığı konusu açıklananlar arasındadır.⁶² Esasen bu nedenle İslam'ın yorumu ve felsefesinin yapılmasında zorluklar ortaya çıkmaktadır. İnsan zihninin yarattığı ve maddi âleme girmiş bir inanç mı söz konusudur? Yoksa vahiy Allah kelamı mıdır başka deyişle kozmik bir bilinç ile mi karşı karşıyayız? Bu soruların çözümü halen yapılmadığı için bu satırlarda bu konular ile ilgili bir açıklama yapılması hiçbir açıdan uygun değildir.

b)İslam Ne Demek⁶³

İslam kelimesi önemli bir anlamı ifade etmektedir. İslam kavramında nitelik vardır. İslam bir kısım dini şartları yerine getiren kimselere verilen bir sıfat olarak, dış görünüşte davranış olarak belirginleşir. Şartları yerine getiren insanlar bir cemaat oluşturarak birleşirler. İmanın kalbe girmesi ile İslam olunur. İman kalpte yoksa şartlar görünüşte yerine getirilmekle Müslüman olunmaz. İslam'da şartlar, din buyruklarının yerine getirilmesi, kişilerin birbirleri ile ilişkilerinde Müslümanlık kurallarına riayet etmesi, yaşam ilişkilerinde

⁶¹ Musevilik ve Hristiyanlık açısından peygamber yoktur. Çünkü gerçek bir kişilik ise Musa'nın ve İsa'nın vefatından çok sene sonra 200 sene zaman diliminde Musevilik ve Hristiyanlık ile ilgili Eski Ahit ve Yeni Ahit İncil oluşturulmuştur.

⁶² Vahiy ile ilgili açıklamalar için bkz. **Kılıç Cemil:** İslam Bu Muhammed'i İslam İst 2018.s.89 vd.

⁶³ **Sezen Yünni:** İslamın Sosyolojik Yorumu, İst 2004, s.96 vd

evlilikte, vefatta, örf ve adet kurallarının uygulanmasında kurallara riayet edilmesi İslam anlayışının ve İslam inancında olmanın gereği olarak belirlenmiştir.

Bu ifade dinin maddileşmesi aşaması olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü dinin sübjektif olarak vicdan ve beyinde oluşması ve Allah inancının düşüncede yer alması sübjektif din ile, dış âlemdeki tezahürü objektif din farkını betimlemektedir.

İslam'ın gerekleri olarak, iyi olmak-iyilik etmek-emir ve yasaklara uymak-dürüst olmak-yardımda bulunmak- inancı uğruna fedakârlık yapmak- inanmayanlara usulü dairesinde mücadele etmek sayılabilmektedir.⁶⁴

İslam'ı tanımlarken, niteliklerden bahsedilmiş olması, İslam'ın, sosyal fonksiyonlar açısından görüntüsünü ortaya koymaktadır.

Şöyle ki İslam bir topluluğu işaret etmekte olup, bu topluluk gelişigüzel bir topluluk olmayıp, her fert yaşadığı toplumda bir yere sahiptir. Statüleri vardır. Eski toplumlarda olduğu gibi, doğuştan veya sonradan kazanılmış statüler vardır. Erkek kadın çocuk, anne baba olmak ferde verilen statüdür. Bu statüye göre herkesin farklı hakları ve sınıfı vardır. Müslüman toplumunda bireyler yaptıkları iş sebebiyle de farklı konumlara sahip olmuşlardır. Sosyal statülerin farklılaşmaya neden olduğu açıktır. Bu farklılaştırma sapkın bir hal almadığı takdirde olumlu kabul edilmiştir.

c) İslam'da Allah İnancı-Peygamber İnancı ve Melek İnancı⁶⁵

İslam anlayışında Allaha inanmak temel inançtır. Kur'an'da bu temel iman üzerinde durulur ve ortaya konulan olgulara ve yaratılana bakarak insan düşünmeye sevk edilir ve iman etmesi hatırlatılır. Allah'ın varlığını anlamak için göklere bakın, yere bakın kendi nefsinize bakın ve düşünün diyen Hz. Muhammed'in açıklaması vardır.

İslam insanın ruh ve bedenden ibaret olduğunu ve insana benzeyen başka varlıklar da olduğunu belirtir. Bunlar melekler ve cinler olarak tasrih edilmiştir.

Peygamber, Resul olarak Allah'ın insanları doğru yola getirmesi için görevlendirdiği kimseleri ifade etmek üzere kullanılmıştır. İnsanlar kendi gayretleri ile peygamber olmamaktadırlar. Peygamberliğin Allah tarafından verildiği ve Vahiy ve mucize ile desteklendiği açıklanır.

Din ve ibadet İslam'da Allah ile özgülüştür. Zümer suresi 1-2,11-15, 64 açıkça Kuran'ın indirilişinin Aziz Allah tarafından yapıldığını, bu kitabın insana hak olarak indirildiğini belirtir. Bunun anlamı, dini sadece Allah'a ibadet olarak algulamak gerektiğidir. Kuran bir tevhid dinidir. İnsanları birleştirmeyi amaçlar. Allah'a şirk koşulamaz. Başka deyişle, Allaha yedek ilah tanımak Şirk kavramı ile ifade edilir. Allah'ın yetkilerini Allah dışındaki kişilere veya güçlere vermek veya paylaşmak anlamında olan şirk İslam da Allah'ın

⁶⁴ Ibid; s. 98 vd

⁶⁵ Küçük A :a.g.e., s. 409 vd.; Öztürk Yaşar Nuri: Din Maskeli Allah Düşmanlığı, Şirk, İst 2013,s.28-30 vd.

merhameti dışında kabul edilmiştir. Şirk dışında kalan günahların af olunabileceği Nisa suresi 41, 116 da açıklanmıştır. Şirk yaratıcının teklik ve eşsizliğini kabul etmemek anlamında olarak, İslam felsefesinin önemli bir bölümünü kapsar. Hz Muhammet Allah'tan başkasına tapınma konusunda aya, güneşe yıldızlara tapınmayı şirk olarak belirtmemiştir. Ona göre şirk, Allah dışındaki şeylerin hoşnutluğuna kapılarak farklı ameller gütmeleri ve şehvete kapılmalarıdır.

İslam felsefesinde Kuran'ın tebliğcisi olan Hz. Muhammed ana kaynak dışında hiçbir şey söylememiş ve sadece ana kaynağın zaman üstü buyruklarına açıklama getirmiştir. Buyruklara örnekler vererek insanlara kazandırmak istemiştir. Bu nedenle Hz. Muhammed'e mal edilen bir söz veya fiil Kuran'daki buyruklar ile çeliştiği takdirde veya Kuran'da olmayan bir hükmün konulması şeklinde bir söz veya aksi bir görüş bildirmek, Allah dışında din icat etmek olur ki buna Şirk denmektedir.⁶⁶

d) İslam'da Ahiret İnancı⁶⁷

Kur'an ve Hadisler Allaha ve Ahirete inanmanın önemini belirtir. İslam a göre dünya ebedi değildir. Dünyanın sonu olacaktır ve insanlar ölecekler canlı ve cansız varlıklar yok olacak ve Ahiret hayatı başlayacaktır. Ahiret insanın öldükten sonra tekrar dirilip sonsuza kadar yaşayacağı Allah'a hesap vereceği yer olarak tanımlanmıştır. İslam felsefesinin temelinde bu inanç yatmaktadır. İslami inanışta tüm ibadet ahiretteki yaşama hazırlanmak içindir.

e) Kader ve Kaza İnancı⁶⁸

Kader ileride olacak şeylerin Allah tarafından önceden bilinip tespit edilmesidir. Kaza bilinen ve tespit edilen şeylerin zamanı ve yeri geldiğinde Allah tarafından yaratılması olarak açıklanır. Kadere ve kazaya inanmak Allah'ın takdirine inanmak demektir. Bu inanç İslam inancı olarak müminlerin itikadı olarak belirginleşmiştir. Kadercilik İslam inanışında olan çoğu insanda yerleşmiş bir kanıdır.

f) Kutsal Kitap İnancı⁶⁹

İslam'ın kitabı Kur'an imanın esaslarından en önemlisidir. Kur'an ı Kerim kutsal kitap olarak tektir. Allaha, peygamberlerine meleklere iman İslam'ın şarttır. Kur'an'ın belli bir millete hitap etmediği, zaman ile sınırlı olmadığı, bütün insanlık âlemini ilgilendirdiği ve yol gösterdiği açıklamalar arasındadır.

Ancak bu yorumların tam aksi yorumlar da vardır. Özellikle Kur'an En'am Suresi 92 ayetinin açık ifadesinden İslam Dininin tüm insanlar için olduğunu iddia etmek pek

⁶⁶ Öztürk Y.N: a.g.e., s. 33.

⁶⁷ Küçük A, İbid; s. 413 vd.

⁶⁸ İbid., s. 414

⁶⁹ İbid., s. 414 vd.

mümkün görünmemektedir.⁷⁰ Bu yöndeki tartışmalar İslamiyet'in daha sonraki yıllarında Mekke'den Medine'ye gidilmesi üzerine Hz. Muhammed Araplardan başka kavimler için gönderilmiş kitap olduğu açıklamalarına yer vermiştir. Ancak Kur'an daki ifade Mekkeliler ve etrafındakileri uyaran bir kitap olduğu şeklindedir.⁷¹

Konuları açısından Kur'an ayetleri üç bölümde açıklanmaktadır. Birinci bölümde, Allah, insan dünya insanın varacağı son nokta ve kıyamete ilişkin bilgi ve inanç ilkeleri açıklandığı belirtilir. İkinci bölümde, kişisel ve sosyal hayata ilişkin olarak ibadet, ahlak, hukuk ile ilgili emir ve talimatlar yasaklar açıklandığı belirtilir. Üçüncü bölümde, ibadete ilişkin namaz, oruç, hac, zekât gibi temel ibadetlerin ayrıntıya girmeden açıklandığı belirtilir.

Bunun dışında kıssalar ve hikâyelerin yer aldığı ayetler ise, toplumların kabilelerin, kralların peygamberlerin tarihsel deneyim ve serüvenlerinin anlatıldığı ibret verici olayların nakledildiği kısımlardır.

İslam inanisında Kur'an içeriği kutsal olandır. Kur'an'ı müminlerin anlaması mümkün olmadığı düşünülüşünden, değişen dünya koşulları içinde kutsal kabul edilen her şey hadis ve sünnetler kaynak kabul edilerek, din adamları tarafından toplumu dini açıdan bilgilendirmek amacı ile dini kuralların açıklanması ve ibadet ilişkilerini düzenleme konusunda yorum türetmeleri gerektiği belirtilmektedir. Ancak bu yapılanma ile mezheplerin doğması İslamı anlaşılabilir hale getirmiştir.⁷² Dinler aslında insan beyninin yorum ve yoğunlaşması ile biçimlenmektedir. Ancak İslamiyet'in doğduğu toprak parçasında Mekke ve Medine bölgesinde insanların kapalı bir toplum içinde yaşamaları ve kültür ahlak bilgi eğitim gibi hiçbir imkânı görmemiş bulunmaları nedeni ile Hz. Muhammed'in İslam'ını anlayabilecek kabullenebilecek niteliklerinin olmadığı tarih kitaplarındaki kayıtlarda vardır. Bu bağlamda Hz Muhammed'in vahiylerinin zamana ve mekâna ve olaylara göre açıklamalarda bulunması ile oluşmuş sözlerinin ne kadarının günümüze doğru gelebildiği şüpheli olarak Kur'an'ın lafzının açıklanması için yapılan çalışmalar İslam uygulamasını yönlendirmiştir.

Vahyin anlaşılabilmesi özel çalışmayı gerektirdiği açıklanmıştır. Ayetlerin içerdiği anlamların anlaşılabilmesi için anlayabilenlerin belirli bir düzeyde olması gerektiği çünkü bilgilerin boğçalanarak verildiği belirtilir. Çok geniş halk kitleleri bağlamında Kur'an'ın içerdiği bilgilerin anlaşılabilmiş bulunduğu ve daha uzun bir sürede anlaşılamayacağı açıklanmıştır. Bu konuda çalışmaların ilk Sufiler tarafından yapıldığı ve Anadolu'nun bu

⁷⁰ Bunun aksi olan görüşler de vardır. Kur'an ın Arapça olması ve indiği bölgenin Arap halkının yaşadığı yer olması, hükümlerin onlar ile ilgili olduğunu ve sınırlı bölge için peygamberin görevlendirildiği de açıklanmıştır. Şöyle ki, *En'am suresinin 92 Ayetinde "Bu indirdiğimiz kendinden öncekileri doğrulayan Mekkelileri ve etrafındakileri uyaran mübarek kitaptır.* Kur'an daki ayetlerin Arap kavmi ve o bölgede yaşayan insanlara göre ayarlanmış bulunması da Kur'an ın ilk etapta Arap toplumu için vahiy edildiğini doğrulamaktadır. "Arsel İlhan: Kur'an'ın Eleştirisi İst.1999,s. 44 vd. Bu konuda etraflı açıklamalar için bkz."

⁷¹ Geleneksel anlatıma göre, Hz. Muhammed peygamberliğe Mekke'de muhalefetin lideri olarak başlamıştır. Otoriteye karşı mücadeleye başlamıştır. Muhalefeti sürdüremeyince Medine'ye geçmiştir. Böylece İslamiyet için çağ başlamıştır. Ordu toplayıp Mekke'ye geri dönmüş ve eski düzeni yıkmış, yeni düzen kurmuş ve rol model olmuş ve yeni bir düzen kurmuş ve dini bir inanış ile toplumu düzenlemeye çalışmıştır. (Bkz. Lewis B: a.g.e., s.283 vd.)

⁷² **Öktem Niyazi:** Dinler ve Laiklik; Köprü Dergisi, Yaz 95,sayı 51. Mezheplerin oluşumu ve farklı görüşlerin varlığı ile ilgili açıklamalar için bkz.; Arsel İ: a.g.e., 2s. 57 vd.

konuda ileri araştırmaların yapıldığı yer olduğu tasavvufçuların önemli çalışmaları bulunduğu da belirtilenler arasındadır.⁷³

g) İşlam'da Ahlak Anlayıřı⁷⁴

İşlam filozoflarının ahlak konusunda önemli değerlendirmeleri vardır. Ahlak iyiyi teşvik etmek için öneri ve kötüyü terk etmeye yönelik araştırmaların yapıldığı alan olarak, iyi nasıl olacaktır, bunun için toplumda emir ve yasaklar nasıl olmalıdır konusu ile uğraşılmıştır. İşlam filozofları insanın topluma karşı görevlerinin olduğunu, faziletli olunması gerektiğini, sevgi dostluk ve ruhsal arınma üzerinde durarak açıklamışlardır. En yüksek varlık Allah insana akıl nefis ve fazilet vermiştir, Allaha yakın olma onda erime faziletli bir hayat için gerekli olandır.

İşlam Allahtan başkasına inanmayı ret eden bir din olarak Allah'a şirk koşulmayacağını belirtir. Ahlak anlayışı da İşlam inanışında özel bir yere sahiptir. Din güzel ahlaklır diye tanımlanmıştır. İman ve ibadetten sonra ahlak gelmektedir. İşlam ahlakında ahlakın kaynağı ilahi vahiydir. Bu bağlamda İşlam ahlakı diğer ahlak sistemlerinden ve felsefesinden farklıdır. İşlam ahlakında insan davranışları niyete bağlıdır. Müminin niyetinin ne olduğu önemlidir iyi ve güzel ahlaklı olmak için, içsel niyet önemlidir. Başka deyişle davranış yeterli değildir. İşlam ahlakında korku ve ümit vardır. Allah korkutucu olarak betimlenmiştir. Ancak bu korku saygı ve sevgiye usule dayanan bir korkudur. Bir olgunluğun sonucu elde edilen haslet olarak İşlam ahlakı, Allahtan başkasına tapınmamak ve Hz. Muhammed'in ahlakını takip etmek olarak açıklanmaktadır. İşlam kötülüklerden kaçınma ve iyiliklerin ortak bir ahlak olarak kabul edildiği bir inanıştır. Hz. Muhammed ve Sahabelerin tavır ve davranışları örnek alınarak yayılıp benimsenmesi ile İşlam'ın temel ilkeleri olmuştur.

İnsan onuru ile oynamak, mahremiyetini ifşa etmek, iftira etmek, kara çalmak, İşlam dininin en büyük günahları olarak İmran Ailesi bölümü 54. Ali İmran Suresi 54 Ayette yer almıştır. Yüksek ahlaklı olan insanların dedikodu ve çirkin fiillerden uzak duracağı, barış ve kardeşliğin varlığı için kötü sözlerden ve dedikodudan uzak durulması gerektiği açıklanmıştır.⁷⁵

h)İşlam'da Mesih Anlayıřı⁷⁶

Mesih Peygamberden sonra bozulan düzeni ışlah etmek üzere dini tamamlamak için birisinin gelmesi anlayışıdır. Tüm dinlerde böyle bir anlayış vardır. Kur'an'daki Mesih ibaresinin Hz İsa'yı betimlediği anlaşılmaktadır. İşlam'da Mesih anlayışı İşlam bakımından yoktur. Çünkü İşlam dini tekâmül etmiş bir din olarak tamamlayıcı birine gereksinim görmemiştir. Ancak Kuran Meryem oğlu İsa'dan Mesih olarak birçok yerde bahsetmiştir.

⁷³ Candan Ergun: Hz. Muhammed'in Vahyi Alışı, İşt 2014,s. 204 vd. Vahiy ile ilgili etraflı açıklamalar için BKZ.:Dursun Turan: Kutsal Kitapların Kaynakları, 2 İşt. 2000, s. 59 vd.

⁷⁴ Küçük A :a.g.e., s.417 vd.: Saruhan A : a.g.e,s. 83 vd.

⁷⁵ Kılıç C: a.g.e., s.301 vd.

⁷⁶ Küçük A: a.g.e.s.,418 vd.Mesih ile ilgili Kuran ayetleri için bkz.

ı) İslam'da İbadet Anlayışı

aa) Mabet ve İbadet⁷⁷

İslam'da mabet ve ibadet birbiri ile ilişkili kavramlar olarak, genelde sünni inanışta Cami, Mescit olarak anlaşılır. Şii ve Alevi inanışta ibadetin yapıldığı yer olarak cami yanında Cem evi de mabettir. Başka deyişle ibadet için bir araya gelinen toplanılan her yer mabettir. Mescit ve cami birçok yerde eş olarak açıklanır. Küçük veya büyük olması kullanılan kelime ile belirlenir. Temiz ve yüce varlığa saygı duyularak toplanılan her yer mabettir.⁷⁸

İslamiyet'in ilk oluştuğu yıllarda ibadet için belirlenmiş bir yer yoktur. İbadet genelde tek başına veya güvenilir arkadaşlar ile evde yapılan bir ritüel olarak oluşmuştur. İlk dönemlerde genel kural her yerin ibadet edilebilecek yer olabileceği iken sonraları ibadet için bir ibadetgâh gereksinimi duyulmuştur. İlk ibadetgâhlar mescit olarak oluşmuş sonradan camilere dönüşmüştür. Camilerin yapılması sevap olarak zihinlere yerleşmiştir. Camilerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması aslında dinin maddeleşmesi ile ilgilidir. İbadetin görselliğinin artması ve daha muhteşem zenginlik taşıyan mekânlarda ibadet etme alışkanlığı gösterişin inancın uygulanmasındaki göstergesi olmuştur.

Türk milleti açısından da caminin önemi giderek artmıştır. Şairlerin mısralarını bile süslemiştir. Mehmet Akif İstiklal Marşında

”Değmesin mabedimin göğsüne, namahrem eli.
Bu ezanlar ki, şahadetleri Dinin temeli “
Diyerek mabede verilen önemi vurgulamıştır.

Mabetlerin çok görkemli olmaları insanların o mekânlarda bulunma isteğinin artmasına neden olacağı için imana davetin bir yöntemi olarak düşünülebilir. Ancak temiz ferah ve aynı zamanda kültürel açıdan da eğitim alınabilecek mekânların ibadethane olarak yapılması ifrata kaçmamak şartı ile insanlar için olumlu bir yapılanmadır.

bb) İbadet Uygulamaları⁷⁹

İbadet İslam anlayışında Müslümanın Allah'ın kulu olduğunu fark etmesi ve Allaha ve insanlığa karşı görevlerini yerine getirmesi için, ruhun gıdası olarak yerine getirmekle yükümlü tutulduğu görevleri olarak belirlenmiştir. Bu uygulama şekle ve zamana bağlı bir uygulama olarak, belirli zamanlarda ve belirli şekillerde ifa edilen görevdir. Şekle ve zamana bağlı olarak belirlenmiş ibadetler; Kelime i Şahadet- Namaz-Oruç-Hac-Zekât tır. Buna İslam'ın beş şartı denmektedir. Kelime i şahadet Allah'a ve Peygambere kul olduğunun buna

⁷⁷ İbid., s. 422 vd.

⁷⁸ İslamiyet'in ilk dönemlerinde ibadet için oluşturulan mabetler görkemli yapılar olmamıştır. Hristiyanlıktaki Katedral ve Kiliseler gücün simgesi olarak görkemli bir yapıdadır. Oysa Camiler basit inşa edilmiştir. Fakat giderek son dönemlerde Hristiyanların mabetleri gibi gücü temsil etmek amacına hizmet eder nitelikte camilerinde görkemli yapılara dönüştüğünü görmekteyiz. İbadethane olmaktan başka bir amacı sergiler olmuşlardır.

⁷⁹ İbid., 424 vd.

şehadet getirdiğinin ifadesidir. Bu şehadet yok ise diğer şartların yerine getirilmesinin bir anlamı yoktur.⁸⁰

İbadet kulluk görevi olarak Allah'a yapılmaktadır. Çünkü (Zariyat suresi ve 56. ayette) "*Ben cinleri ve İnsanları ancak bana kulluk etsinler ibadet etsinler diye yarattım*", diyerek tüm ibadetin Allah için yapılacağı Kuranda yer almıştır. Kulluğun nasıl uygulanacağı bu şekilde belli edilmiştir. Kelime i şahadet, namaz, oruç, zekât, hac kulluk görevinin olmaz ise olmazdır. Bu ibadetin de devamlı yapılması emir olunmuştur. Bu açıklamalar dinin maddileştirilmesi anlamında yorumlanmaktadır. Çünkü vicdanlarda ve akılda yoğunlaşmış olan din olgusunun şekilselleşmesi gerekmektedir. İbadet belirli bir şekle ve zamana bağlanmıştır. Oysa dinde zorlama yoktur açıklaması ile tezat teşkil etmektedir. Akıl ve mantığa uymayan akıl ile değerlendirilmeyenin, din olarak kabul edilip edilmeyeceği felsefi açıdan tartışmalıdır.

cc) Namaz⁸¹

Özel bir ibadet şekli olarak namaz Hz. Muhammed'in Hicretten iki yıl önce günde beş vakit olarak belirlediği Allah'a niyaz edilmesi ritüelidir. Ancak namaz farz olmadan önce Hz. Muhammed'in günde iki vakit namaz kıldığı belirtilmiştir. Namaz zamana bağlı olarak sabah-öğle-ikindi-akşam ve yatsı olarak belirlenmiş olup bir de zamana bağlı olmaksızın kılınan namazlar vardır. Namazın tek başına kılınması mümkün olduğu gibi Cuma ve Bayram namazlarının topluluk ile kılınması kesin kural değilse de gerekli olduğu belirtilir.

Namaz, Allah'a tövbe etmek niyaz etmek dua etmek istiğfar etmek amacını güder. Allaha sığınmak af dilemek onu tanımak ve kalbinin onunla yoğunlaşması için icra edilen ibadet uygulamasıdır. Namaz dinin direği olarak betimlenmiştir.

dd) Oruç⁸²

Yeme ve içmeden belli bir süre uzak kalmak olan oruç, İslam'ın şartı olarak yerleşmiş bir uygulamadır. Farsça bir kelime olan oruç, Allah rızası için tan yerinin ağarmasından güneşin batışına kadar geçen sürede insanın nefsinin yeme içme ve şehvi duygulardan uzak tutması için bir imtihan olarak açıklayabiliriz. Oruç İslam'ın şekle ve zamana bağlı olarak yapılan ibadetlerinden biridir. Orucun yalan söylemekten, kötü söz söylemekten riya yapmaktan insanı koruyacağı düşünülür. Orucun önemini Hz. Muhammed harp meydanlarında insanı koruyan kalkandır şeklinde vurgulamıştır.

Orucun şekli ve zamanı ile ilgili hiçbir değişiklik yapılamayacağı farz olduğu belirtilmiş bir ibadet uygulamasıdır. Oruç başka dinlerde de uygulaması olan bir ibadet olarak İslam'daki kadar katı kurallara bağlanmış değildir. İslam'da oruç eziyet için değil, Allah'a yaklaşma vesilesi olan bir ibadet olarak tanımlanır. Oruç ile ilgili Ayet ve sureler

⁸⁰Kelime I Şahadet "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü" ibaresi olup anlamı, Ben şehadet ederim ki, Yani görmüş gibi bilirim ve bildiririm ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şehadet ederim ki, Muhammed aleyhi selam Onun kulu ve resulüdür.

⁸¹ İbid., s. 425 vd.

⁸² İbid., s. 426 vd.

Bakara suresi 183,184,187 de olup, “Sizden önceki ümmetler de de yazıldığı gibi sizin üzerinize de oruç farz kılındı”, şeklindedir.

ee)Zekât⁸³

İslam’ın beş şartından biri olarak artma çoğalma temizleme anlamında olup, Müslümanın malının belirli bir kısmının fakirlere veya ihtiyaç sahiplerine verilmesini anlatır. Zekât veren kimse malını temizlemiş olur. Eksilen servet çoğalmakta ve bereketlenmektedir. Müminlerin zekât vermesi farz olarak belirlenmiştir. Zekât verme olayı Yahudi ve Hristiyanlıkta da mevcut olup ancak bu uygulamaya onların uymadığı açıklanmıştır. İslam inanışının ruhunda yer almış zekât konusu müminlerin toplumsal bir kural olarak uymaları gereken ibadet uygulamasıdır.

ff) Hac⁸⁴

Ziyaret anlamında bir kelime olarak dini zorunluluktur. Müminin bir mucize elde etmek ve sevap kazanmak için yapması gereken bir ziyarettir. Ziyaret edilecek yer Mekke’dir. Mekke’de bulunan Kâbe ziyaret edilmesi gereken noktadır. Bu nokta Beytullah olarak adlandırılır. (Ali İmran suresi 96-96) Kâbe ilahi menşeli üç dinin de kabul ettiği Hz. İbrahim’in hatırasını taşıdığı belirtilir. Bunun dışında Medine ve Kudüs gibi mukaddes kabul edilen yerler vardır. Hz. Muhammed kendi mezarının ziyaret yeri olmasını istememiş ve toplumun mezar ziyareti gibi yerleri kutsal kabul etmelerini istemediği belirtilmektedir.

Kâbe ziyareti ile hac yapmak ölmeden kefen gibi ihram giymek anlamında olarak günahların af olunacağı ve Allah’ın rızasının kazanılacağı yer olarak kabul edilir.

Kâbenin kible olarak önemi vardır. İbadetin yönünü belirlemek amacı ile Kâbe’ye doğru namaz kılınır. Mescid i Haram yani Kâbe Arapların İslamiyet’ten önce de tapmağı olarak kullanılmıştır. Ancak ondan önceki yıllarda da Pagan zamanınızda Zerdüşterin Yahudilerin de mabedi olarak Kâbe’nin kutsal yer olduğu belirtilir. Mekke önemli bir ticaret merkezi olarak çok tanrılı dinlerin merkezi olmuştur. Hz Muhammed Mekke’yi aldığından Kâbe de 360 tan fazla Tanrıyı simgeleyen putlar bulunmaktadır. Arapların bu çok tanrılı inanışlarına Hz. Muhammed Mekke’yi ele geçirdiğinde son vermek istemiş ve putları kırmış ve Kâbe’yi yine kutsal mekân olarak kabul etmiştir.

D) İslam’da Yaratılış⁸⁵

Kur’an da Nur Suresi 45, Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır. Bazı karnı üzerinde sürünür, bazıısı iki ayakla yürür, bazıısı dört ayakla yürür, Allah dilediğini yaratır. Allah şüphesiz her şeye kadirdir.

Bu sureyi yorumlayanlar Kur’an ile ilgili olarak bilimselliğini vurgulayarak açıklama yapmışlardır. Yaratılışın Allaha mahsus olduğu ve dolayısıyla yaratılışın dinlerin konusu

⁸³ İbid.,s 128 vd.

⁸⁴ İbid, s. 429 vd.; **Sarıçam İbrahim:** Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2004, s. 220 vd.

⁸⁵ **Tath Adem:** Evrim ve Yaratılış, İst. 2008,s.273 vd.Buradaki görüşlerin tam tersi ve Kur’an da bu kabul açıklamaların olmadığı ve yorumların bilime aykırı olduğu bkz.**Arsel İ:** a.g.e., 1 s. 142 vd.

olduğu hatta evrim teorisini İslam dininin açıklayabileceği dahi ileri sürülmektedir. Bu fikri ileri sürenler hiçbir canlının kendini planlayıp yapamayacağını belirtirler.

Evrende atomdan galaksilere her şeyin bir plan ve program dâhilinde ve dengeli olarak gerçekleştiğini bu dengeli yerleşimin sonsuz bir güç ve sonsuz bir ilim ve irade ile mümkün olduğunu söylemektedirler. Moleküler sahada son on yıllarda biyolojik olayların karmaşıklığının önceden tasarlanmış ve bir tasarımcının veya yaratıcının bulunduğu dikkat çekilmiştir. Yaratılış kaynağı açısından İslam dininin kaynağının sağlam olduğunun umulabileceğini açıklayan ilim adamları,⁸⁶ evrim teorisi ile ilgili İbn Tufeyli, İbn Haldun, Mevlana, Biruni, Kınalızade Ali efendi gibi isimlerden bahsederek bunların eserlerinin önemini vurgulamışlardır. Böylece İslam'ın evrim ile ilgilendiğini ve âlimlerin bu konu üzerinde düşünmüş olduğu gösterilmektedir.

İslam'da yaratılış ile çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve ayetler ve hadislerin anlamları açıklanmaya çalışılmıştır. Yaratılışa ilişkin açıklamalarda birbirine benzerlikler ve tezatlar vardır.⁸⁷ Bunların bilimselliklerinin tartışılacağı açıktır. Ancak belirtmek gerekir ki, İslam'da yaratılış ve evrim ile ilgili görüşlerde kâinat Allah'ın eseri olarak betimlenmiştir. Kainatın belirli sebepler ve sürelerde ortaya çıkan oluşum olduğu, varoluşun yaratılış olarak başladığı ve tekâmül ettiği belirtilmiştir. İslam alimleri insanın gerek şekil gerek ses tonu ve psikolojisi ruhi ve zihni gelişimini de incelemiştir. Ayet ve hadislerde yaratılış ile ilgili geniş açıklamalar olduğu ancak yaratma olayının niteliği ve nasıl gerçekleştiği konularında detay bilgi olmadığı genel ifadeler ile yetinilmiş bulunduğu belirtilmiş yaratılışın tedrici yavaş yavaş cereyan ettiği açıklanmıştır.⁸⁸

Âlimlerin çeşitli ayetlerden yararlanarak yaptıkları açıklamaların kaynağı şöyledir:

O ki gökleri ve yeri altı günde yarattı (Hud suresi 7)

O dur. Gökleri yeri ve aralarından olanları altı günde yarattı.(Furkan Suresi 59)⁸⁹.

Ve senden azabın acele gelmesini isterler. Halbu ki Allah vaadinde asla hulf etmez ve şüphe yok ki ,Rabbin indindeki bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin yıl gibidir (Hacc Suresi 47)

Melekler ve ruh oraya bir günde çıkarlar ki, oranın mesafesi 50 bin yıldır (Mearic Suresi 4)

De ki Siz mi arzı iki günde yaratana tanıyorsunuz ve O na eşler koşuyorsunuz? İşte alemde Rabbi O 'dur (Fussilet Suresi)

Gökten bereketli bir su indirdik, onunla biçilecek tane(ekin)ler bitirdik. Birbirine girmiş kat kat tomurcukları olan yüksek hurma ağaçları yetiştirdim, kullarınıza rızık olması için. Ve o suyla ölü diyara can verdik. İşte kabirlerden çıkış da böyle olacaktır.(Kaf Suresi 9-22)

⁸⁶ İbid,s.. 276 da belirtilen yazarların görüşleri için bkz. Müslümanların 1800 li yıllarda eserlerinde canlı varlıkların modern evrim ve gelişim doktrininin batıdan daha önce okutulmuş olduğunu ve incelenmiş olduğunu yabancı yazarların yazmış bulunduğu belirtilmiştir.

⁸⁷ İbid, s282 vd. belirtilmiş fikirler İslamın yaratılış ile yakın ilişkide olduğunu göstermektedir.

⁸⁸ İbid., s.286 vd.

⁸⁹ Kuran'daki günler bin yıl olarak belirtilir.

Bu sure ile her canlının su olduğu anlatılmıştır.

İnsanın Yaratılışı ile ilgili olarak :

Kadınsız ve erkeksiz yaratılış Hazerit Adem gibi.

Erkekten, kadın olmaksızın yaratılış Hz Havva gibi

Kadından erkek olmaksızın yaratılış Hz İsa gibi

Erkek ve dişiden günümüzdeki insanların yaratılışı.

Şeklinde olmak üzere insan yaratılış modellerine işaret olunur.

Buradaki yaratılışlarda üreme kanunları benzeri bir durumun olmadığı açıklanmaktadır. Allah'ın yaratma hususunda ihtiyar sahibi olarak dilediği gibi yaratacağı ve bunun bir kanunu olmadığı belirtilir.

Bununla ilgili sureler:

Allah sizi (Hz adem i) bir topraktan yarattık sonra çiftler halinde var etmiştir.(Fatır suresi 11)

And olsun ki biz insanı kuru çamurdan, değişmiş civık balçıktan larattık(Hicr suresi 26)

And olsun ki Biz insanı, çamurdan süzölmüş bir hülasadan yarattık(Mümin Suresi 12)

(İblis) Ben bir kurumuş topraktan değişken bir balçıktan yarattığın insana secde edemem dedi (Hicr Suresi 33)

Hacc Suresi 5 te *„Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilmek hususunda herhangi bir şüphe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki Biz sizin aslınızı topraktan sonra insan suyundan sonra alaka (yapışkan şey) dan, daha sonra da bir etten yarattık ve size kudretimizi apaçık gösterelim diye yaptık, sizi dileyeceğimiz belirli bir vakte kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz.*

Bu surenin hadislerdeki yorumu da ilginç olup, bilimsel açıklamalar ile örtüşmeyen ve gerçeklere aykırı yorumlar din adına yapılmıştır. Halen de bunlara inanma sürmektedir.⁹⁰ Her birinin yaratılışı ana rahminde üreme hücresi (nufta) olarak 40 gün derlenip toplanır. Sonra 40 gün daha yapışkan şey olur sonra 40 gün et parçası haline gelir, ondan sonra melek gönderilir ona ruh üfler. Hadis 120 gün sonra ruh geldiğini belirtmiştir. Bu dönemin büyüme kanununa tabi olduğu ve hücrelerin bölünüp farklılaştığı dönem olup, ceninin insan seviyesine yükselmesi İslam anlayışına göre 120 günden sonra olmaktadır.

Bu konudaki bilimsel bilgilere göre açıklamalar insan oluşumunu farklı zamanlamalar içinde açıklamaktadır. Spermin yumurtaya ulaşması kırması ve girişi kapatması ve gelişmeye başlaması konularında gün ve haftalar içindeki biyolojik gelişmeler hadisler ile uyumlu değildir.

⁹⁰ Tath A: a.g.e., s. 292 vd .Yaratılış konusunda dini kaynaklardaki açıklamalar ve İslam ile ilgili bilgiler için bkz.

Tekrar edelim ki, gelişen teknoloji ve insan aklının yaratıcılığı ile birleşen bilimsel kanıtlar evrimi ve oluşumun gerçekleşmesindeki incelikleri Kur'an formatındakilerden farklı olarak ortaya koymaktadır. Ancak elbette incelenen konular arasında benzerlik bulunmaktadır. Ortaya konulan bilgi oluşumu ortaya koymaya yönelik bilgiler olarak amaç ve gaye açısından aynıdır.

E) İslam'da Devlet Laiklik ve Demokrasi Anlayışı⁹¹

Dinlerde laiklikten söz edebilmek için dinlerin konum amaç ve sosyal koşullar içinde değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Dinlerin yorumunu teoloji yapmaktadır ve teoloji din felsefesidir. İslam'da din Allah'ın koyduğu kuralları o inanışa sahip olanların dünyada ve ahirette kurtuluşlarına götüren inanış ve davranışlar olarak belirlenmiş bir kurum olduğundan, gerek devlet ve gerekse din konusundaki anlayışın özgürlükçü bir akıl yolu ile değerlendirilebilmesi mümkün değildir. Ancak akıl yolu ile aklın sesinin dinlendiği dönemlerde dine bağlı toplumlar ilerleme kaydetmiştir.

10. yüzyıla kadar akılcılığı ön plana almış olan İslam'da bilimde fende, matematik, kültürde, sanatta önemli ilerlemeler olmuştur.⁹² Endülüs bunun en bariz örneğidir. Avrupa'nın karanlık çağdan çıkmasını sağlayan Endülüs medeniyetinin etkileri halen Avrupa'da kendini göstermektedir. Reform ve Rönesans İslam'ın Endülüs'teki görkemini sonuçlarıdır. Tıp Avrupa'ya İslam âlimlerinin çalışmaları ile gitmiştir. İbni Sina çok önemli bir alimdir. Ancak 11 yüzyıl ve devamında İslam dininin yaygın olduğu bölgelerde siyasi iktidar hırsı ve egemenlik dini otoritenin aklın önüne geçmesi ile güçleneceğini ve toplumun yönetimi için dinin rolünün gerekliliği aklın ve bilimin ikinci plana itilmesi ile Mezopotamya kültürünün gerilemesi başlamıştır. Buna Haçlıların hâkimiyetinin eklenmesi ve savaşlar da eklenince gerileme süreci hızlanarak günümüze kadar gelmiştir.⁹³

Bu bağlamda din ve devlet ilişkisi açısından İslam ve laiklik ile ilgili olarak belirtmek gerekir ki, Hristiyanlık ve Müslümanlık birbirinden farklı zaman ve şartlarda ortaya çıkmış inanç türleri olarak, İslamiyet'in ortaya çıktığı Arap yarımadasında Hz. Muhammed döneminde güçlü bir devlet sistemi hiç yoktur. Kabile sistemine dayalı toplum yaşamı vardır. Oysa Hristiyanlıkta Roma imparatorluğu gibi bir imparatorluğun olduğu ve çok büyük bir alanda imparatorluğun hüküm sürdüğünü görmekteyiz.

Hristiyanlığın İsa'dan sonraki doğuş döneminde siyasal arenada din ile ilgili bir hak ileri sürülmesi söz konusu olmamıştır. Oysa İslam da devlet açısından yönetsel boşluk olduğu için devlet örgütlenmesine din kuralları bağlamında gidilmiştir. İsa Tanrının hakkını tanrıya Sezar'ın hakkını Sezar'a veriniz veciz ifadesi ile siyaset ve din konusundaki ayrımı çok güzel açıklamış olmasına karşın, İslamiyet'te din ve devlet işlerinin bütünleşmesi yoluna gidilmiş olması bugün çekilmekte olan sıkıntıların baş nedenidir. Ancak Hristiyanlıkta da din ve devlet, başka deyişle siyasetin üzerinde dinin egemenliği krallar üzerindeki din adamlarının hâkimiyeti belirli bir süre etkinliğini göstermişse de halkın özgürlük ve

⁹¹ Kışlalı Ahmet Taner: Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, İst. 1994, s.163 vd.

⁹² Özakıncı C: a.g.e., s. 263 vd.

⁹³ İbid., s. 288, 392 vd.

demokrasi konusundaki bilinçlenmesi Avrupa'nın karanlık çağdan daha çabuk çıkmasını Reform ve Rönesans ile gelişmesini sağlayabilmiştir.

İslamiyet açısından Hz. Muhammed döneminden sonra dinin siyasi erkte kullanılmaya karıştırılması ile din ve devlet ilişkisi birlikte toplum kuralları olarak uygulanmıştır. İslam sadece din konusunda insanlara kurallar getirmemiş devlet ve toplum yönetimi konusunda sosyal bazı kural ve haklar düzenlemiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, sosyal alanda Kur'an da ayrıntılı olarak devlet düzenine ilişkin toplumun yönetilmesine dair açık net kurallar bulunmamaktadır.

Kur'an'da bir devletin yönetilmesine ve hukuk normlarının konmasına dair ve insanın tüm haklarını ilgilendiren kuralların var olduğuna dair bir açıklama yapılması mümkün değildir. Esasen böyle bir iddia da yoktur. Hukuk ile ilgili olarak Kur'an da sadece 50 kadar ayet bulunmaktadır. Bunların da çağdaş nitelikte kabul edilmesi olası değildir. Diğer birçok kural ahlak ile ilgili olup, din hukuku ve evlenme boşanma nafaka ile ilgili bir kısım hükümler vardır. Bazı hükümlerin ise sonradan mı eklendiği veya vahiy yolu ile mi geldiği gibi birçok soruların varlığı karşısında genel anlamda yönetsel kuralların varlığından bahsedilemeyecektir.

Diğer önemli bir sorun, İslamiyet'in gerçekleştiği dönemden ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra dört halifenin birbirine düşmesi ve halifelerin yandaşları olması bölücülüğün ortaya çıktığı dönemler olarak İslam açısından son derece olumsuz tablo oluşturmuştur. Birçok mezhep ortaya çıkmıştır. Bu mezhepler İslam inancı açısından farklı farklı kuralların uygulanmasına yönelik yorumları, içinde buldukları topluluklara göre düzenlemişlerdir. En önemlisi Kur'an nüshalarının yakılması gibi olaylar bu dönemlerde gerçekleşmiştir. Emevi'lerin Hilafetinde Hz. Muhammed dönemi zihniyetinin ve ilkelerinin sonlanması gerçekleşmiş ve mezhepler çakışması ateşi yakılmış ve İslami bölünme bu şekilde başlamıştır ve halen de devam etmektedir. İslam siyasi bir görünüm almış ve din ile ilgili maddeleşmiş ibadet ve uygulaması yaşam biçimi olarak ta sürdürülerek eğitimsiz ve Kur'an'daki OKU emrine hiç uymayarak yaşamı kul olarak sürdürmeyi tercih edenleri sarmalamıştır. Arap yarım adası Mezopotamya halkları özgürlük kavramından yoksun olarak ilkelerini yitirmiş bir inancın dayatıldığı kullar olarak yaşamışlardır ve yaşamaktadırlar. Bu domino etkisi çevreyi de etkilemektedir.

İslam felsefesi açısından devlet yönetimine ilişkin özgürlükçü ve demokratik kuralların varlığından bahsetmek mümkün değildir. İslam Hukuku olarak Şeriat diye adlandırılan toplum düzeni ile ilgili kurallar bugün hiçbir ülkede aynen uygulanmamaktadır. Şeriat olarak adlandırılan kurallar da bir bütün halinde ve teferruath olarak Kur'an'da yer almamıştır. Esasen İran, Suudi Arabistan, Afganistan, Sudan, Pakistan da Şeriat hükümlerini Kur'an hükümlerindeki gibi ay ve nen uygulamamaktadırlar. Duruma göre kişiye göre uygulanan kurallar olduğu bir gerçektir. Sözde İslami kurallar diye tiranlık düzeni uygulayarak, yönetici olarak geçinenlerce menfaatler sağlanmakta, halkın kadın erkek hiçbir değeri bulunmamaktadır.

Ekonomide uluslararası ilişkilerde seçimlerde uygulanan kurallar Kur'an kuralları değildir. Sadece örf ve adet açısından toplumun uyması gereken kurallar olarak

belirginleşmiştir. Alkol yasağı giyim kuşam ile ilgili çarşaf mecburiyeti gibi göstermelik bir takım kuralların varlığı söz konusudur.

İslam'da başlangıçta dinin bir vicdan meselesi olduğu, devlet işi olmadığına ilişkin söylemler göstermelidir. Gerçekte İslam dini, Allah'tan başka ve Peygamberden sonra, hiç kimseye başkasının vicdanını denetlemek ve inancına egemen olmak ve imanı üzerinde etkili olmak karışmak yetkisi vermemiştir. Hatta Hz. Muhammed bile Allah'ın emirlerini hükümlerini sadece bildirmek ve gerekirse hatırlatmak ile yükümlü kılınmıştır. Kimsenin dine zorlanamayacağı prensibi İslam'da uygulanmamış ve halende uygulanmamasını sağlamak için çalışmalar yürütülmektedir.

İslam'da devlet sistemine ilişkin vahiy gelmediği halde post –İslam olarak toplum hayatının her evresinde etkili olması gerektiği yolundaki gelişmeler ile insanların vicdanlarda yoğunlaşması gereken dini inanç tamamen maddeleştirme yolunda başka bir platforma evrilmiştir.

İslam ile demokrasi bağdaşır mı? Konusunu incelemek gerekirse, yanıtını evet olarak vermek doğru olacaktır. Bunun örneğinin Türkiye Cumhuriyeti Devletini kuran Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devleti ispat etmiştir.

Demokrasi dinsizliktir diyenlere inat, farklı inançlarda olanların veya aynı dinin farklı mezheplerine inananların birlikte özgürce hoşgörü içinde yaşayabildikleri bir ülke yaratılmıştır. Demokrasi ve laiklik insanların inançlarına göre, diledikleri gibi yaşamalarının mümkün olabildiği bir sistemdir. Bundan daha iyi bir sistem henüz icat edilmiş değildir. Demokrasi ve laiklik insanların dini inançlarını uygulamalarına engel olmayan aksine özgürce yaşamalarına imkân veren bir sistem olarak, kökten dincilerin ve bağnaz düşünce sahiplerinin dört elle sarılması gereken bir sistem olması gerekirken karşısında yer almaları tamamen siyasi iktidar hırsı ile açıklanabilir. Esasen günümüzde demokrasi sayesinde kökten dinci diye niteleyeceğimiz inancı maddileştirilmiş ve şekle sokulmuş topluluğun fütursuz fiil ve davranışlarına müdahale edilmemektedir.

Sonuç olarak İslam dininin Laiklik ve Demokrasi ile bir sorunu olmasını gerektirecek Kur'an hükümleri açısından engel bulunmamaktadır. Tekrar edelim ki, Kuran'ın ilk geliş hali ve ifadesi ile ilgili birçok tereddütlerin varlığı ve Ayet ve surelerin yerlerinin değişik ve karışık olması, eklemelerin bulunması, apaçık olmaması felsefesi açısından tam anlamı ile yorum getirmenin imkânsız olduğunu göstermektedir.

IV) SONUÇ

İslam Felsefesi açısından son olarak söylenecek husus, dinin insanın tüm yaşamını düzenleyecek bir olgu olarak kabul edilip, tüm davranışlarını dine bağlamak, kültür, çağdaşlık açısından ve gelişen teknoloji, eğitim, ekonomi ve hukuki yapılanmanın din odaklı düzenlenmesi, insanları din ile yoğurmak doğru bir yol değildir.

Çünkü din, insanın zihninde ve vicdanında oluşan sübjektif bir inanç olarak, bireyin vicdanına ve aklına hitap etmektedir. İnsan var olduğundan beri vazgeçilmesi mümkün olmayan sosyal bir olgu olarak din, inanç, tapınma insanın davranışlarında içsel olarak

yönlendirici olabilirse de toplumların gelişen dünyada gereksinimlerini ve yaşam şartlarını düzenleyebilme niteliğinin olmasını beklemek çağdaşlık ile ters düşecektir.

Din sosyal bir olgu olarak toplumlardan silinemeyecek insan zihninde ve vicdanında yaratılmış ve etkisi topluma yayılmaya müsait olarak, insan yaşamında bir gereksinim olan ve vazgeçilmesi yok edilmesi şimdilik ve belki de uzun bir süre mümkün olmayacak varlık olarak devlet yönetim sisteminin ve siyasetin konusu olmamalıdır.

İslam dini açısından ve apaçık olmayan Kur'an ayetleri bakımından etkin bir felsefi yorum İslam tarihi esas alınarak yapıldığından hadis ve sünnetlere dayandırıldığından gerçek felsefi bir yorumu konusunda tereddütler henüz incelenmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Ayetlerin sırası ve gelişlerine göre düzenleme işi İngiltere'de teologlar ve Türk Din bilimcilerinin uzun yıllardır uğraşlarına rağmen bir sonuca varılamamış olduğu gerçeği karşısında, İslam Felsefesi başlığı altında açıklanmaya çalışılan bu çalışmanın deryada bir damla bile olmadığını itiraf etmek gerekmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Küçük –
Tümer Günay-
Mehmet Küçük:** Dinler Tarihi, Ankara 2017
- Adem Tatlı:** Evrim ve Yaratılış İst. 2008
- Ahmet Aslan :** Felsefeye Giriş Ankara 2002
- Cemil Kılıç:** İslam Bu Muhammedi İslam, İst 2018
- Ahmet Taner Kışlalı:** Kemalizm Laiklik ve Demokrasi İst 1994
- Cengiz Özakıncı:** İslam'da bulumun Yükselişi ve Çöküşü, İst 2004
- Durkheim Emile:** The Elementary Form of Religious Life, London, 1912
- Dursun Turan :** Tabu Can Çekişiyor Din Bu, İstanbul 1991
- Dursun Turan:** Kutsal Kitapların Kaynakları, İstanbul 2000
- Candan Ergun:** Hazreti Muhammed(in Vahyi Anlayışı İst 2014
- Corbin Henry:** History of İslamic Philosophy,Londra
- Çotuksöken Betül:** Antropontoloji İst. 2018
- Gazi Erdem:** İslam Kültür Tarihinin İlk İlimler Akademisi,Beytü'l-Hikmet, Dini Araştırmalar Ocak-Haziran 2013 Cilt 16 sayı 42
- Gareviyan Muhsin:** İslam Felsefesine Giriş, İst 2013
- Kurt Abdurrahman :** Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu, TC Bursa İlahiyat Fak Mecmuası, 2008
- Politzer Georges:** Felsefenin Başlangıç İlkeleri İst. 2012
- Sarıçam İbrahim:** Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2004
- Arsel İlhan:** Kur'an'ın Eleştirisi 1. İst. 1999
- Arsel İlhan:** Kuran'ın Eleştirisi, 2 .İst 2000
- Kışlalı Ahmet Taner:** Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, İst. 1994

- Lewis Bernard:** İslam ve Batı ,Ankara 2021
- Oliver Roy :** Siyasal İslamın İflası, İst. 2017
- Öktem Niyazi:** Dinler ve Laiklik, Köprü, Yaz Dönemi sayı 51
- Özden Ömer :** İslam Felsefesi Tarihi İst 2017
- Özakıncı Cengiz:** İslam'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü, İst 2004
- Özdemir Gazi:** Din ve Beyin- Beynimiz Nasıl Çalışır Dini Nasıl Algılar, İst. 2008
- Özger Ayfer Murat:** Ansiklopedik Mason Sözlüğü, İst. 2008
- Öztürk Yaşar Nuri:** Din Maskeli Allah Düşmanlığı, Şirk İst. 2013
- Öztürk Yaşar Nuri:** Din Maskeli Allah Düşmanlığı Şirk ve Şirke Tepkinin Felsefeleşmesi
Deizm
- Mengüşoğlu Takiyettin:** Felsefeye giriş İstanbul 2006
- Sarıçam İbrahim:** Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2004
- Saruhan Selim Müfit:** İslam Felsefesi ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme
Ankara Üniversitesi Akademik Araştırma Dergisi, 2009
- Tatlı Adem:** Evrim ve Yaratılış, İst. 2008
- Taylan Necip :** Anahatları ile İslam Felsefesi, Httpp//İlim 2000
tripod.com
- Yazır Elmahlı Hamdi:** Kur'an'ı Kerim Türkçe Meali
- Yıldırım Ömer:** Felsefe Ders Kitabı, (İnternet)
- Yümni Sezen:** İslam'ın Sosyolojik Yorumu, İst 2004

